

DAVID THE INVINCIBLE'IN EISAGOGE ŞERHİ

Alaattin Tekin

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri/ Mantık Anabilim Dalı,
alaatekin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7007-7746>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 16 Mart 2024 **Accepted / Kabul Tarihi:** 20 Haziran 2024

DOI: 10.26791/sarkiat.1453889

David The Invincible'ın Eisagoge Şerhi

Öz

Beşinci ve altıncı asırlar arasında İskenderiye'de Hermias oğlu Ammonius öncülüğünde başta Platon ve Aristoteles'in eserleri üzerine ciddi bir şerh çalışması ortaya konulmuştur. Ammonius ile başlayan felsefi şerh tedrisatı İskenderiye Felsefe Okulunda yetiştirdiği Simplicius, Philoponus, Olympiodorus ve onun öğrencileri David ve Elias gibi şarihler tarafından sürdürülerek belli bir müfredat çerçevesinde bir geleneğin oluşumuna katkı sağlamışlardır. Aynı şekilde gelenekten beslenen öğrenciler sadece Atina ve İskenderiye bölgesinde kendilerini sınırlamayıp çeşitli sebeplerden ötürü İran ve Ermenistan bölgelerine doğru yayılarak İskenderiye/Helenistik şerh geleneğini buralarda etkili bir şekilde sürdürmüşlerdir. Bu hususta altıncı asrın ikinci yarısında geleneği takip ederek kendini yetiştiren David The Invincible, örnek olarak verilebilir. Kendisi Atina, İskenderiye ve Eski Ermenistan bölgesinde felsefe ve mantık alanında şöhret bulmuştur. Özellikle ömrünün sonlarına doğru Ermenistan bölgesine giderek burada Antik çağ Helenistik mirasının çeşitli eserlerini Eski Ermeniceye çevirerek felsefi düşünce kanalının bu bölgeye intikal etmesine aracılık etmiştir. Mantık alanında dört tane şerh çalışması olmakla birlikte bunlardan en önemlisi Porphyrios'un *Eisagoge* adlı eserine yazmış olduğu *The Commentary on Porphyry's Isagoge*'dir. Eser, ilk dönem şerhlerinden biri olmasının yanında Grekçe ve Ermenice yazma nüshaları karşılaştırılarak ortaya konulması açısından da önemlidir. Bizde bu çalışmamızı sadece David'in metnine bağlı kalarak ortaya koymaya gayret ettik.

Anahtar Kelimeler: Mantık, Şerh, Aristoteles, Porphyrios, David The Invincible, *Eisagoge*.

David The Invincible's Commentary on Eisagoge

Abstract

Between the fifth and sixth centuries, under the leadership of Ammonius son of Hermias, a serious work of commentary on the works of Plato and Aristotle was produced in Alexandria. The teaching of philosophical commentary that began with Ammonius was continued by Simplicius, Philoponus, Olympiodorus, and his students David and Elias, whom he trained at the Alexandrian School of Philosophy, and they contributed to the formation of a tradition within the framework of a certain curriculum. Likewise, the students who fed on the tradition did not limit themselves only in Athens and Alexandria, but for various reasons they spread to Persia and Armenia and continued the Alexandrian/Hellenistic commentary tradition effectively in these regions. David the Invincible, who followed the tradition in the second half of the sixth century, is a case in point. He became famous in the fields of philosophy and logic in Athens, Alexandria and Ancient Armenia. Especially towards the end of his life, he travelled to Armenia, where he translated various works of the ancient Hellenistic heritage into Old Armenian and mediated the transmission of philosophical thought to this region. Although he wrote four commentaries in the field of logic, the most important of these is *The Commentary on Porphyry's Isagoge*, which he wrote on Porphyrios' *Eisagoge*. The work is important as it is one of the first commentaries of the first period to be produced by comparing Greek and Armenian manuscripts. We have endeavored to present this study based solely on David's text.

Keywords: Logic, Commentary, Aristotle, *Porphyry*, David The Invincible, *Eisagoge*.

GİRİŞ

David The Invincible (ö. y. 6. Asır)

Ammonius'un (ö. y. 517/526) öncülüğünü yaptığı İskenderiye Felsefe Okulunun temsilcisi olan David, altıncı asrın ikinci yarısında yaşayan Olympiodorus'un (ö. y. 565) yetiştirdiği öğrencilerinden biridir. Felsefe ve mantık alanında kendini geliştirmesi sayesinde Atina, İskenderiye ve Eski Ermenistan bölgesinde meşhur olmuştur. Ömrünün sonlarına doğru Ermenistan bölgesine giderek burada Helenistik düşüncenin yayılması için tercüme faaliyetlerinde aktif rol oynamıştır.¹ Tarihte Ermeni din adamı ya da felsefeci diye meşhur olan David The Invincible ile Antikçağda yaşayan David'in aynı şahıslar olması konusunda tartışmalar mevcuttur. Ayrıca Grekçeden Eski Ermeniceye yapılan çeviriler sayesinde Ermeni edebiyatının klasikleri haline gelen Yunan şarihin adını taşıyan hayali bir karaktere dönüştüğü de ifade edilmektedir.² Fakat Ermeni geleneğinde David önemli bir filozof olarak kabul edilmektedir. Hatta Atina ve Konstantinopolis'te çeşitli bilimsel yarışmaları kazanmasından ötürü kendisine "Invincible/Yenilmez" lakabı atfedilmiş ve bununla tanınır hale gelmiştir.³

David'in Helenistik şarihi olarak bilinmesi ya da Ermeni geleneğinde farklı bir karakter olarak sunulması problemli olsa da netice itibarıyla her iki gelenekte mantığa yönelik şerh ve çevirilerinin olması ve bunların günümüze intikal etmesi asıl üzerinde durulması gereken başlıca konulardan biridir. Ayrıca onun dört metninin Eski Ermeniceye çevrilmesi Ermenistan bölgesinde mantık ve felsefenin oradaki varlığı adına yeni bir gelişmeydi ve bu gelişmeden yararlanarak Ermenistan bölgesinde Helenistik bir kültürün ortaya çıkmasına katkı sağladı. Bu çaba sayesinde David, felsefe tarihinde önemli bir figür haline geldi.⁴

David, mantık alanında, *The Prolegomena to Philosophy (Felsefeye Giriş)*, *The Commentary on Porphyry's Isagoge (Porphyrios'un Eisagoge'si Üzerine Şerhi)*, *The Commentaries on Aristotle's Categories*⁵ (*Aristoteles'in Kategorileri Üzerine Şerh*) ve *The Commentary on Aristotle's Prior Analytics (Aristoteles'in Birinci Analitikleri Üzerine Şerhi)* adlı eserleri günümüze kadar ulaşmıştır. *İkinci Analitikler* üzerine yazdığı yorumun ise kayıp olduğu ifade edilmektedir. Onun mevcut eserleri hem İskenderiye hem de Ermeni geleneğinde yer almaktadır. David'in *Commentary on Porphyry's Isagoge Şerhi* CAG (*Commentaria in Aristotelem Graeca*) serisi kapsamında *Davidis in Porphyrii Isagogen Commentarium in Davidis Prolegomena et in Porphyrii Isagogen Commentarium* adıyla Adolfus Busse tarafından 1904 yılında tenkitli neşri yapıldı. Gohar Muradyan ise metnin Grekçe aslıyla birlikte Eski Ermenice nüshasını baz alarak 2015 yılında Eski Ermenice-İngilizce olarak tenkitli neşri yapmıştır.⁶ David'in bir diğer eseri *Prolegomena (Introduction to Philosophy)*'dir. Eser, felsefeye giriş olarak Ammonius'un *Eisagoge Şerhi*'ndeki bölümün geniş bir şerhidir ve Sebastian Gertz tarafından 2018 yılında yayımlanmıştır.⁷ *The Commentary on Aristotle's Prior Analytics* şerhi Grekçe aslıyla birlikte Eski Ermenice yazmaları belirlenerek 2010 yılında Eski Ermenice-İngilizce olarak eleştirmeli neşri Aram Topchyan tarafından yapılmıştır.⁸

Porphyrios'un (ö. 305) Aristoteles'in (ö. MÖ 322) *Kategoriler*'ine giriş amacıyla *Eisagôgê*, *İsagoge* veya *İsâgûcî*⁹ adında eser yazdığı herkes tarafından kabul edilmektedir. Eser üzerine Grekçe şerhler, İskenderiye felsefe okulunda yetişen şarihler tarafından ortaya konulmuştur.¹⁰ Günümüze ulaşan en eski şerh, Ammonius'un *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms (Porphyrios'un Aristoteles'in Beş Terime Girişinin Yorumu)* eseridir. Daha sonra ise İskenderiye Okuluna mensup olan Ammonius'un talebeleri başta *Eisagoge* olmak üzere Aristoteles'in

1 Jonathan Barnes, "David and Greek Tradition", *L'oeuvre de David l'invincible et la transmission de la pensée Grecque dans la tradition Arménienne et Syriaque* (Leiden: Brill, 2009), 3.

2 Richard Sorabji (ed.), *Aristoteles'in Dönüşümü Antik Şarihler ve Etkileri*, çev. M. Fatih Kılıç (İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 2023), 443-444; Valentina Calzolari - Jonathan Barnes (ed.), *L'oeuvre de David l'invincible et la transmission de la pensée Grecque dans la tradition Arménienne et Syriaque* (Leiden: Brill, 2009), Vol. 1/90-91.

3 Gohar Muradyan, *Introduction, David Invincible, Commentary on Porphyry's Isagoge* (Brill, 2015), 1-3; Micheal Griffin, "Ammonius and the Alexandrian School", *Brill's Companion to the Reception of Aristotle in Antiquity*, ed. Andrea Falcon (London: Brill, 2016), 411.

4 Jonathan Barnes, "David and Greek Tradition", 14.

5 Manea Erna Shirinian, "The Armenian version of David The Invincible's Commentary On Aristotle's Categories", *L'oeuvre de David l'invincible et la transmission de la pensée Grecque dans la tradition Arménienne et Syriaque* (Leiden: Brill, 2009), 89-102.)

6 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, çev. Gohar Muradyan (London: Brill, 2015).

7 David, *Introductions to Philosophy*, çev. Sebastian Gertz (London: Bloomsbury, 2018).

8 David The Invincible, *Commentary on Aristotle's Prior Analytics*, çev. Aram Topchyan (Leiden: Brill, 2010).

9 Biz çalışmamız boyunca *Eisagoge* başlığını kullanacağız.

10 Julie Brumberg-Chaumont, "Orta Çağlarda Antik Dönem Mantık Mirası", çev. Ahmet Kayacık, *Orta Çağda Mantık El Kitabı* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2021), 35-36.

teles'in mantık eserlerine şerhler kaleme almışlardır.¹¹ John Philoponus'un (ö. y. 570) *Eisagoge*'ye bir şerh yazdığı belirtilmektedir. Bu şerhin bazı parçaları Süryanice çevirisiyle birlikte günümüze ulaşabilmiştir. Ammonius'un talebesi Olympiodorus'un da bir şerh yazdığı lakin günümüze ulaşan Elias (ö. y. VI. Asır) ve David'in şerhlerinin ortak kaynağını oluşturan bu şerhin kayıp olduğu belirtilmiştir. Elias'a nispet edilen ve anonim bir şerh olan Pseudo-Elias (ö. 6. yy. sonları) ile David'in şerhleri ise günümüze ulaşmıştır.¹²

David The Invincible'in Eisagoge Şerhi

David'in *Eisagoge Şerhi*'nin Grekçe el yazmaları, Urbinas, Parisinus, Ambrosianus, Marcianus, Monacensis ve Vaticanus kodexlerinde yer almaktadır. Adolfus Busse bu kodexleri inceleyerek David'in *Eisagoge Şerhi*'ni neşretmiştir. Ayrıca eserin Klasik Ermenice el yazmalarından elli tanesi günümüze ulaşmıştır. Bunların kırk altı tanesi Erivan'daki Mashtots Matenadaran Enstitüsü'nde, iki tanesi Fransa'daki Bibliothèque Nationale Kütüphanesinde diğer ikisi ise Viyana'daki Mekhitharist Kütüphanesi'ndedir. Gohar Muradyan'a göre bu nüshalar üzerinde yapılan çalışmalarda kâtip hatasından kaynaklı olarak farklı okumalar ortaya çıkmıştır. Fakat yazma nüshaların ders bölümlenmelerinde herhangi bir farklılık söz konusu değildir.¹³

Eski Ermenice tercümesi Yunanca aslıyla karşılaştırıldığında, birebir çeviri olmakla birlikte asıl metinde var olan bölümlerin çeviri metninde olmadığı görülmektedir. Bu durum dikkate alındığında asıl metnin yaklaşık yüzde yirmilik kısmının çevrilmediği fark edilebilir. Fakat Gohar Muradyan bu durumun farkında olduğu için çeviri metninde olmayıp da asıl metinde olan bölümleri dipnotlarla ve sayfanın sonunda ilgili konunun asıl metindeki kısımlarını eklemesiyle metni yeniden yapılandırıp nitelikli bir metin ortaya koyduğu söylenebilir.

David şerhini ortaya koyarken Porphyrios'un *Eisagoge* metnini ilgili konu çerçevesinde doğrudan alıntılanmadığı bunun yerine metnin kısa bir cümlesine atıf yaparak şerhini ortaya koyduğu söyleyebilir. Ayrıca şerh bir bütün olarak incelendiğinde ders kitabı olacak şekilde basit bir anlatımla ortaya konulduğu görülmektedir. Zira hem paganist kültürden hem de Hıristiyan cemaatinden öğrencileri olduğu için şerhini girift ve kapalı ifadeler kullanmaktan ziyade onların anlayabileceği seviyede ele almıştır. Yine de kendisi Hıristiyan olmakla birlikte pagan İskenderiye Felsefe geleneğini benimseyerek çalışmalarını sürdürmesi dikkate değer bir husustur. Bununla birlikte kendisi metnin girişine Tanrı'nın inayetiyle başladığı ve her bir bölümün sonunda Tanrı'nın inayetiyle konuyu tamamladığını belirterek dinî kişiliğini metin boyunca yansıtmaya çalıştığını da söyleyebiliriz.

Şerh, yirmi dokuz bölümden meydana gelmektedir. İlk on bölümde sekiz ilke ve tümeller konusu ele alınmaktadır. On bir ile on dördüncü bölümde cins, on beşinci ile on dokuzuncu bölümler arası tür, yirminci ile yirmi yedinci bölümler arası ayırım, yirmi sekizinci bölümde hassa ve yirmi dokuzuncu bölümde ise araz ve beş tümelin aralarındaki ortaklıklar ve farklılıklar incelenerek şerh tamamlanır.

David *Eisagoge Şerhi*'nin girişinde öğrencinin okuyacağı metnin ana hatlarına vakıf olabilmesi adına başlamadan önce *amaç, fayda, başlık, kitabın mertebesi, bölümlenmesi, yazarı, öğretim yöntemi ve hangi ilim dalına ait olduğu* şeklinde sekiz ilkeyi ele almaktadır.¹⁴ David mezkûr sekiz ilkeyi şerhinde ne eksik ne fazla bir bütün olarak ele almıştır. Fakat şarihler arasında bu ilkelerin ele alındığı eserler, sayılar ve sıralamalar konusunda farklılıklar bulunmaktadır.¹⁵

1. SEKİZ İLKE

1.1. Amaç

David'e göre beş tümelin (*terimin*) kendisi hakkında bir uzlaşma söz konusu iken beş tümelin amacı hakkında üç farklı görüş vardır: (i) Bazıları Porphyrios'un beş tümeli, kendisi bunlardan ortaya çıkan şeyi kanıtlarken; diğer şeyler için bu kadar fayda sağlamadığını belirtirler. (ii) Bazıları da beş tümelin amacının Aristoteles'in *Kategorileri*'ne bir giriş olması gerektiğini ileri sürerler. Zira *Kategoriler*, beş tümel açısından bizim için yararlı olan tüm varlıkları

11 Micheal Griffin, "Ammonius and the Alexandrian School", 394-418.

12 Pseudo-Elias, *Lectures on Porphyry's Isagoge*, ed. L.G. Westerink (Amsterdam, 1967).

13 Gohar Muradyan, *Introduction, David Invincible, Commentary on Porphyry's Isagoge*, 8-15.

14 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 57-91.

15 Ayrıntılı bilgi için bkz. Alaattin Tekin, *Ebü'l-Ferec İbnü'l-Tayyib'in Eisagoge ve Kategorias Şerhi* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2023), 62-66.

öğretir. (iii) Son olarak bazıları da beş tûmelin bütün felsefe için faydalı olduğunu iddia ederler. Onlar, Aristoteles'in bütün varlıkları bu on kategori altında düzenlemesi gibi felsefî terimlerin de bu beş terim altında düzenlendiğini belirtirler. Bütün felsefî terimler de bu beş terimden ibarettir. David bunun beş terim olmasını anlaşılır bir şekilde şöyle açıklamaktadır: Ona göre ses (*sound*) ya sözlü ya da sözsüz olarak incelenir. Sözlü olana insan, sözsüz olana ise hayvandan çıkan sesler örnek verilebilir. Bu iki kısım da anlamlı ve anlamsız olması açısından iki şekilde incelenebilir. Sözlü ve anlamlı olanlara kartal ve keçi, sözlü ve anlamsız olanlara ise at-maymun ya da keçi-geyik gibi kavramlar örnek verilebilir. Sözsüz ve anlamlı ise köpeğin havlaması gibidir. Sözsüz ve anlamsız olana da ağacın ya da taşın sesi örnek verilebilir. David'in burada ses/sound şeklindeki kavramı kullanması ilginçtir. Zira bu kavramın lafız/kelime şeklindeki anlama daha yakın durduğu görülmektedir.

1.2. Fayda

David'e göre fayda; öğrenciye kitaptan öğrenilen şeyleri, bu kitabın dışında kalan şeyle ilgili sağladığı yararır.¹⁶ Bu hususta kendisi *Eisagoge Kitabı*'nın faydasını (i) kategorileri, (ii) felsefeyi ve (iii) diyalektik yöntemleri anlama olmak üzere üç kısımda ele alır.¹⁷ Kendisi kitabın faydasını daha çok kategorileri, felsefeyi ve diyalektik yöntemleri anlamada faydalı olduğunu belirtir.¹⁸ Bu yöntemler; bölme, tanım, burhân ve tahlil ile ortaya çıkar.

1.3. Başlık

Başlığın bilinmesi durumunda kitabın amacı ortaya çıkar ki eserin bu açıdan okunup okunmayacağı netlik kazanır.¹⁹ Porphyrios'un beş tûmeleri anlamaya yönelik ortaya koyduğu kitabın başlığı *Eisagôgê*'dir. *Eisagôgê* Grekçe olup *Îsâgûcî* ise telaffuz değişikliğinden dolayı Arapçada aynı anlama sahiptir. *Eisagôgê*'nin Arapça karşılığı ise *Medhal*'dir. *Eisagoge*, Türkçe *Giriş* ve İngilizce *Introduction* olarak karşılık bulur. David ve Ammonius'a göre eser Aristoteles'in tüm felsefesini incelemeye yönelik bir giriştir.²⁰

1.4. Kitabın Mertebesi

Eisagoge kitabı *Kategorileri* anlamaya yönelik yazılmış bir giriş kitabı olduğu için Aristoteles'in felsefesi arasında ilk sırada yer alır. Zira Aristoteles'in *Kategorileri*'ne katkıda bulunan şey, onlardan önce gelir ve zorunlu olarak onlardan önce gelen şey de tüm felsefeden öncedir.²¹

1.5. Kitabın Bölümlenmesi

David'e göre *Eisagoge*, birinci bölümde beş tûmel ikinci bölümde ise bunların aralarındaki ortaklık ve farklılıkların incelenmesi şeklinde iki kısımda incelenir.²²

1.6. Kitabın Yazarı

David'e göre kitapların yazarlarının bilinmesini dört sebeple incelenir. Ona göre kitapların (i) ya homonim (eşadlı) isimlerden dolayı kitabın ya da müellifin aynı isme sahip olmaları (ii) ya kibirli insanların kendilerini yüceltme konusunda meşhur olan eserlere isimlerini vermeleri (iii) ya kralların aşırı hırsları (iv) ya da talebelerin hocalarına karşı saygı duymalarından kaynaklı olabilir. Bundan dolayı eserlerin yazarlarının tespit edilmesi ve mevcut eserlerin sahte olmasının önüne geçilmesi amaçlanır. Netice itibarıyla eser, Plotinus'un (ö. 270) öğrencisi Surlu Porphyrios'a aittir. Bu durum Porphyrios'un üslûbundan, onun öğrencisi Chyrsaorius'un Aristoteles'in *Kategoriler Kitabı*'nı anla-

16 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 57.

17 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 75-77.

18 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 77; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, çev. M. Chase (London: Bloomsbury, 2019), 44-45.

19 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 57; Simplicius, *On Aristotle's Categories 1-4*, çev. M. Chase (New York: Duckworth and Cornell University Press, 2003), 24; Ammonius, *On Aristotle's Categories*, çev. G. B. Matthews S. M. Cohen (London: Bloomsbury, 2014), 15; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 34.

20 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 77; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 35.

21 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 89, 300.

22 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 89, 300.

maya yönelik talebinden ve şarihlerin görüşlerinden açığa çıkmaktadır.²³

1.7. Öğretim Yöntemi

David, kitabın dört öğretim metodu üzerinden incelendiğini belirtir. Kendisi yeni başlayacak olan bir öğrenciye nasıl bir öğretim tarzı uygulanması gerektiğini kısa bir şekilde aktarmaya çalışır. Bu sayede öğrenci eğitim hayatı boyunca bir yönetime bağlı kalarak ilmî bir disipline kavuşur.²⁴

1.8. Kitabın Hangi İlim Dalına Ait Olduğu

Öğrencinin son sırada okuyacağı metnin hangi ilim dalına ait olduğunu bilmelidir. *Eisagoge*, *Kategorilere* giriş olarak yazılmış bir metin olmakla birlikte her iki metnin de ait olduğu ilim dalı felsefenin bir aleti olan mantık sanatıdır.²⁵

2. BEŞ TÜMEL

David, Porphyrios'un öğrencisi Chrysagorios'a hitaben, başlangıçta amaç, fayda ve öğretim yöntemini takip etmesi gerektiğini ve Porphyrios'un da bunları dengeli bir şekilde ele aldığını belirterek beşinci bölümden itibaren konuyu incelemeye başlar.²⁶ Kendisi şerhini ortaya koymasındaki amacını Platon'un (ö. MÖ 347) "Tüm iyi öğütler aynı şekilde başlar; bir adam soruşturmanın ne hakkında olduğunu bilmelidir, yoksa mutlaka yoldan sapacaktır." sözünü delil göstererek belirlemeye çalışır. Bu açıdan kitabın sadece Aristoteles'in kategorilerini değil, tüm felsefesini ve tartışma metodunu bilme konusunda yararlı olduğunu ifade eder.²⁷

Şarihimiz beş tümelin sıralamasına geçmeden önce tikel ve tümelin öncelik-sonralık konusunu inceler. Ona göre varlıklar tikel ve tümel olarak ayrılırlar. Tikeller ve ona bağlı şeyler her zaman aynı şekilde davranacak bir doğaya sahip değildir ama tümeler daha üstün oldukları için her zaman aynı şekilde davranacak bir doğaya sahiptirler. Bundan dolayı felsefe, doğayı taklit ederek her zaman aynı şekilde davranacak bir doğaya sahip olan tümel şeylerle ilgilenir. Birey olarak adlandırılan tikeller de her zaman ve aynı şekilde olmadıkları için felsefe onlar tarafından ortaya konulmaz ve bu açıdan felsefe onlar tarafından oluşturulmaz.²⁸ Bu sebepten ötürü tümeler daha üstün oldukları için tikellerden önce gelmeleri gerekir. Ayrıca cins daha tümel olduğu için ayırım ve türden önce gelmesi icap eder. Zira bir kimse akıllı (*ayırım*) ise hayvandır ama hayvan olması (*cins*) onun akıllı olmasını gerektirmiyor. Aynı şekilde ayırımın da türden önce olması gerekir. Bir kimse insan ise akıllıdır ama bir kimsenin akıllı olması onun insan olmasını gerektirmiyor. Çünkü melekler (*angel*) ve şeytanlar (*demon*) da akıllıdır. Türün hassa ve ayırımdan önce olması da türün özsel olması açısından ve özsel olan şeyler özsel olmayan şeylerden daha üstündür. David bu hususta bazılarının "bilme ve düşünceyi idrak etme" örneğinde olduğu üzere hassanın özsel olan şeylerde bulunabileceği konusunda şüpheye düştüklerini ifade eder. Kendisi türün hassanın tersine her zaman özsel olup özsel sonrası olarak yer alması gerektiğini düşünür. Bu sayede özsel olan özsel olmayandan önce gelir. Hassa ya bazen özsel şeylerde yer alması ya da döndürme özelliğine sahip olması açısından arazdan önce gelir. Bu tasnif ışığında beş tümelin öncelik-sonralık açısından sıralaması; cins, ayırım, tür (*substantial/özsel*) hassa ve araz (*post-substantial/özsel sonrası*) şeklinde vuku bulur.²⁹

David, Porphyrios'un öğrencisi "Chrysagorios'a hitaben bilmek zorunludur."³⁰ ifadesiyle altıncı bölüme giriş yapar.

23 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 59-62; 87-89.

24 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 57.

25 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 91; Mantık, felsefenin bir kısmı mı, bir aleti mi yoksa hem bir kısmı hem de bir aleti mi şeklinde vuku bulan tartışmalar için bkz. Alaattin Tekin, "Antik Çağdan İslâm Dünyasına: Mantığın Felsefe Karşısındaki Konumu-na Dair Tartışmalar", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2022), 126-138.

26 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 91.

27 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 93-95.

28 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 95-96.

29 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 302; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 41-43.

30 Porphyrios, *İsâgûcî*, çev. Ebu Osman ed-Dîmeşkî, - nşr. A. Fuat Ehvâni (Kahire, 1952), 67; Porphyrios, *Isagoge*, çev. Betül Çotuksöken (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1986), 31.

Kendisi “zorunlu” (*necessary*) ifadesini zorunlu öncelikle iyi ve yararlı olarak iki kısımda inceler. Yararlı olma ise cinsle eşanlamlı olan yararlılık ve zorunlu olan yararlılık olmak üzere ikiye ayrılır. Mümkün olanın karşıtı olarak temyiz edilen ve onsuz var olmanın söz konusu mümkün olmayan olarak tanımlanır ve bu nefes almak gibi zorunlu ya da elbise giymek gibi yararlı manasında kullanılır. Aynı şekilde zorunlu ifadesinin altı anlamı vardır: (i) Ya gemi yapımcısı için kalasların ve çömlekçi için kilin zorunlu olması gibi madde olarak (ii) ya insan için aklın zorunlu olduğunu belirtmemiz gibi bir ayırım olarak (iii) ya ortadan kesilen birinin zorunlu bir şekilde ölmesi gibi zorunlu bir şekilde (iv) ya zorunlu olarak bir sonucun öncüllerden çıktığını söylediğimizde olduğu gibi müteakip olması şeklinde (v) ya neşter gibi aynı zamanda kendi iyiliği için kaçınılması gereken ama başka bir şeyin iyiliği için seçilmesi gereken şey için de kullanılması gibi. Zira insanın bazen acıya neden olacağı için neşterden sakınması gerektiği gibi bazen de sağlığını sürdürebilmesi için onu tercih etmesi gibi iki açıdan değerlendirilebilir. (vi) Ya da zorunlu kavramı, sağlık gibi hem kendi iyiliği hem de başka bir şeyin iyiliği için seçilmesi gereken şey için de kullanılması gibidir. David bu son anlamı esas alarak mevcut kitabın hem beş terimden her biri hem kendi iyiliği hem de başka şeylerin iyiliği için de tercih edilmesi gerektiğini savunur. Kısacası bu kitap, beş terimi esas aldığı için hem Aristoteles’in kategorilerini hem de tüm felsefesini anlamayı gerekli kılar.³¹

Tümellerin Ontolojik Varlığı

David, tümellerin varlığı konusunda antiklerden Platonun çağdaşı ve öğrencisi Kinik Antisthenes’in (ö. MÖ 366) nominalizmini ve Stoacıların realistik düşüncelerini ele alır. Öncelikle Antisthenes tümelleri kabul etmediğini, bunların sadece birer isimden ibaret olduğunu savunur. Antisthenes’in bu konudaki ifadeleri şunlardır: “Atı görüyorum ama atlığı göremiyorum.” ve “İnsanı görüyorum ama insanlığı göremiyorum.” David buna ek olarak “Boğayı görüyorum ama boğalığı göremiyorum.” der. David, tüm varlıkların duyuların nesnesi olmadığını savunarak Antisthenes’in düşüncelerini çürütmeye çalışır. Ona göre sadece duyuların nesnesi olan varlıklar olsaydı o zaman tanrısal akıl ve ruh duyuların nesnesi olamayacağı için onların varlık olabilmeleri söz konusu olmayacaktı. Ayrıca, onlar duyuların hakikatini net bir şekilde aktarmadıklarından ötürü itibar edilmemesi gerekir. Zira güneş, dünyadan daha büyük olmasına karşın, çok küçük boyutta ya da bir kaşığın suda kırılmış izlenimini vermesi gibi duyular insanı hataya sevk edebilir.³² Bu yüzden David ve yorumcular tikelin bilgisini duyu verilerinin kaynağı olarak kabul etmezler.

David, beş tümelin niçin cisim olamayacağını Ermenice metninde dört argümanla Grekçe metninde ise bunlara ek olarak iki tane daha argüman ortaya koyarak konuyu altı argümanla incelemeye çalışır. Ona göre; (i) cisim olarak filin kafası ile karıncanın kafası büyüklük ve küçüklük konusunda farklılaşırken beş tümelde bu farklılık söz konusu değildir. (ii) Bütün olan bir cisim hiçbir zaman bütününe pay vermezken beş tümel tüm varlığa bir bütün olarak pay verir. (iii) Cisme ilave edilen her şey mevcut ilave edilen şeyin hacmini artırırken beş tümelde böyle bir ilaveden bahsedilmez. (iv) Aynı cisim hiçbir zaman aynı anda pek çok şeyde idrak edilmezken tümel aynı anda pek çok şeyde idrak edilebilir. (v) Cisimlerin bölünmeleri durumunda aynı sûret ve nicelik korunmazken beş tümel aynı sûreti ve aynı niceliği korur. (vi) Eğer her cisim, madde ve sûretten meydana geliyorsa cins ile tür cisim olur ki bu durumda türlerin madde ve sûretten oluştuğu görülecektir ki bu da saçmadır. Çünkü hiçbir cismin bir türün sûretinden oluştuğu söylenemez.³³ Bu sebeplerden ötürü beş tümelin cisim olmaları mümkün değildir.

David “Felsefenin adını, isimlerin ihtişamıyla süslemeselerdi, paylaşmaya bile layık olmazlardı.” diyerek Stoacıların bu görüşlerini kinayeli bir şekilde eleştirir.³⁴

David tümellerin “çoklukta önce”, “çoklukta” ve “çoklukta sonra” şeklinde üçlü tasnifini sekizinci bölümde inceler. Kendisi “çoklukta önce” Tanrı’nın yaratışının nedeni olan şey, “çoklukta”, konuda kabul edilen şey ve “çoklukta sonra” ise bizim düşüncemizin bilişine ulaşan şey olduğunu belirtir.³⁵ Bu tasnif ilk defa hocası Ammonius tarafından ortaya konulmuştur.³⁶ David hocası gibi konuyu öncelikle Achilleus (Aşil) ya da cesur bir adamın kabartmasının olduğu mühür yüzüğün balmumu tablet üzerinde bıraktığı iz açısından incelemeye çalışır. Balmumu, üzerindeki izlerden önce olduğundan dolayı altın mühür yüzüğünün “çoklukta önce”, balmumu üzerindeki izler “çoklukta” ve bu izleri gören ve onları zihninde değerlendiren kişinin “çoklukta sonra” olduğu söylenir. Kısacası

31 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 101-103, 303.

32 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 109-111; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 48.

33 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 113,117, 308.

34 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 113.

35 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 117-118.

36 Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 47-51.

“çokluktan önce”yi temsil eden ve savunanlar Platoncular, “çoklukta” görüşünü savunanlar Aristotelesçiler ve son olarak “çokluktan sonra” ise genel olarak mantıksal cins ve tür olarak kabul edilir.

David dokuzuncu bölümde tümellerin, bazıları tarafından (i) var olmadıklarını ama soyut düşüncede olduklarını, (ii) cisimsiz değil de cisim olduklarını ve (iii) “çokluktan önce” ve “çoklukta” olmadıklarını ama “çokluktan sonra” olduklarını belirterek üç muhalif görüş belirtir. Ardından kendisi bu görüşleri reddeder.

David birinci iddiaya karşı; tümellerin zihnimizde var olan sùretler olduğunu belirtir. Salt düşüncede var olan keçi-geyik gibi varlıklar dış dünyada olmasa bile zihinde onların varlığı söz konusudur. İkinci iddiaya karşı olarak tümel “çokluktan sonra” zihnimizde var olduğu için ister cisim ister cisimsiz olsun çok da bir önemi yoktur. Üçüncü iddiaya karşı da tümellerin Aristoteles’in dediği gibi Tanrı’nın bilgisi dışında var olmadıklarını söyledikleri için onun “çokluktan önce” olmadığı söz konusudur. “Çoklukta” var olması ve bilginin içerisinde olması söz konusu değildir. Çünkü bilgi ya bizim içimizdedir ya da “çokluktan önce” olan yaratıcının içindedir.³⁷

David onuncu bölümden itibaren cins ve geri kalan tümelleri incelemeye geçer.

2. 1. Cins

David’e göre Porphyrios’un tümelleri anlattığı pasajda sadece cins ve türü zikretmesinin nedenini bunların diğer üç tümeli de kuşatmasıdır. Zira ayırımın ve arazın oluşumu cins ve türe bağılyken hassanın oluşumu da hassası olduğu türe bağılıdır. Bundan ötürü Porphyrios burada sadece cins ve türü zikreder. Ayrıca David ve Ammonius’a göre, Porphyrios’un “diğer şeyler” ifadesi zaten ayırım, hassa ve araza delalet eder.³⁸

David beş tümeli diyalektik metot yönünden ele alarak hocası gibi lafızları; (i) cins, (ii) tür, (iii) ayırım, (iv) hassa ve (v) araz olarak beş tümele ardından (vi) tikel olmak üzere altı anlamlı lafza son olarak (vii) sese ve keçi-geyik gibi anlamsız lafızlara taksim eder.³⁹ Ona göre mantıkçı sadece anlamlı lafızlarla ilgilendiği için anlamsız lafızlarla ilgilenmez ve tikellerin de nihayetsiz olmalarından dolayı da bilgilerine güvenilmez. Geriye sadece anlamlı lafızlara delalet eden beş tümel kalır.

Cinsin Anlamları

David, Porphyrios’un cinsi öncelikle (i) cinsin mevcut anlamları, (ii) söz konusu anlamların neler olduğu ve son olarak da (iii) konunun ilgili olduğu şeyin betimini ve tanımını yapmak şeklinde üç aşamada incelediğini belirtir.⁴⁰

Kendisi cinsin on iki anlama sahip olduğunu ifade eder. İlki, cins, adını bir şeyden alan ve kökeni bir şeye dayanan şeydir. Örneğin Heraklidler adını Herkül’den almıştır ve kökenleri Herkül’e dayanır. David’e göre cinsin bu ilk anlamı (i) Herkül’ün Heraklideslerin çokluğuyla, (ii) Heraklideslerin çokluğunun Herkül’le ve (iii) Heraklideslerin birbirleriyle ilişkileri şeklinde üç tane ilişki ortaya çıkmaktadır.⁴¹ Grekçe metinde ise David bu üç ilişki bağlamında dört ilişkinin daha açığa çıktığını belirtir. Babanın oğluyula ilişkisi gibi doğal, arkadaşın arkadaşıyla olan ilişkisi gibi amaçsal; öğretmenin öğrencisiyle olan ilişkisi gibi sanatsal ve efendinin hizmetçisiyle olan ilişkisi gibi şans/kısmettir.⁴² Ammonius’un konu hakkındaki görüşleriyle benzerdir.⁴³

Cinsin ikinci anlamı, herkesin doğduğu yer anlamındadır.⁴⁴ David doğumun kökenini ya baba ya da anavatan olarak isimlendirmektedir. Bu da anavatan olmak üzere yakın ve uzak şeklinde iki aşamalıdır.⁴⁵

Cinsin üçüncü anlamı, hayvan gibi birden fazla şeyi kapsaması durumunda felsefî anlamda kullanılan cinstir.⁴⁶ İlk üç anlam Porphyrios tarafından belirlenen anlamlar olmakla birlikte David Grekçe metninde dokuz anlam daha ilave

37 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 123-127.

38 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 127-129; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 52.

39 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 145; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 62-63.

40 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 133.

41 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 135.

42 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 315.

43 Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 56.

44 Porphyrios, *İsâgûcî*, 68; Porphyrios, *Isagoge*, 32.

45 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 135-315.

46 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 139.

ederek cinsin on iki anlamını açığa çıkarır. David'e göre Platon'un var olanların geneli için varlık, aynılık, başkalık, durağanlık ve hareket olmak üzere cinsin beş anlamına karşılık gelir.⁴⁷ Bu konu Platon'un *Sofist* adlı eserinde yer alır.⁴⁸ David, maddenin cins anlamında ve geri kalanlar ise eril, dişil, eril ve dişil olmayan şeklinde dilciler tarafından kullanılmaktadır.⁴⁹

Şarihimiz, Porphyrios'un "Ne cins ne de tür basit bir şekilde söylenmediği görülür." ifadesini aktardıktan sonra, "basit bir şekilde" (*simply*) ifadesini çözümlenmeye çalışır. Ona göre "basit bir şekilde" kelimesi, cinslerin tek bir mana üzerine söylenmediği aksine bunların pek çok manaya sahip oldukları söylenir. David'in Grekçe şerhinde basit bir şekilde ifadesinin (i) mutlak, (ii) genel olarak ve olduğu gibi, (iii) bir anlamın yerine ve (iv) karmaşık olmaksızın şeklinde dört anlama gelebileceğini ifade eder.⁵⁰ Öncesinde benzer bir yaklaşım da Ammonius tarafından görülmektedir. Ona göre, "basit" ifadesinin (i) retorikçilerin kullandığı gibi genel anlamda, (ii) basit bir şekilde konuşma anlamında, (iii) herhangi bir neden olmaksızın boş yere ve (iv) bir açıdan gibi dört anlama delalet eder.⁵¹

Cinsin Betimleri

David cinsin betimlerine geçmeden önce on ikinci bölümde başta cins olmak üzere geri kalan tümellerin Porphyrios tarafından betim (*delineation*) mi yoksa tanım (*definition*) mı şeklinde kullanıldığını inceler. Tartışmanın başlangıç noktası Porphyrios'un beş tümeli açıklarken *tanım* ifadesini kullanmasıyla başlar. Bu eleştiriye yönelik David tanımın betimden farklı olduğunu öncelikle ortaya koymaya çalışır. Ona göre tanım, cins ve ayırmadan yani özsel tümellerden oluşurken betim özsel sonrası şeylerden meydana gelir. Ayrıca tanım her zaman olan bir şeye uygulanmak için alınırken betim "O nedir?" ve "O ne değildir?" soruları üzerinden şeylere uygulanır. Bundan dolayı cinslerin cinsi, genel olması bakımından tektir ve onun üstünde herhangi bir cins yer almadığı için tanımı değil de betimi yapılır. Ayrıca beş tümel eşadlı isimler olduğu için onların tanımı değil de betimi yapılır. Nitekim böyle bir ayırımın ilk defa Ammonius tarafından ortaya konulduğu, ardından diğerleri tarafından da incelendiği görülür.⁵² David ise Porphyrios'un betim değil de tanımı kullandığını savunmaktadır. Ona göre bir betimde yer alan ifadelerin çıkarılması durumunda betim korunurken bir tanımda yer alan ifadelerin çıkarılması durumunda tanım ortadan kalkar.⁵³

Şarihimiz on üçüncü bölümde Porphyrios'a bağlı kalarak, cinsi "Tür olarak birbirinden farklı pek çok şeye "o nedir?" sorusu yoluyla yüklenendir." şeklinde betimler.⁵⁴

David, tanımın değeri tanımlanan şeye döndürülmesiyle açığa çıktığını belirterek mevcut tanımdaki kavramları tek incelemeye geçer. Lafız (*sound-ses*) keçi-geyik gibi anlamsız ve tümel-tikel gibi anlamlı kısımlara ayrılır. Tümel anlamlı lafızlar da beş tümeldir. Cins ise bu beş tümelden biri olup "yüklenilen" ifadesiyle onu anlamsız lafızlardan ayırır. Çünkü anlamsız lafızlar hiçbir şeye yüklenmez. "Pek çok şey" ifadesi de tümellerin tikellerden ayrılmasıdır. "O nedir?" ifadesi cinsi; ayırım, hassa ve arazdan ayırmak için kullanılır. "Tür olarak birbirinden farklı" ifadesi de onu türden ayırmak içindir. Bu sayede ortaya konan bu tanım sadece cinse has olup onu diğer dört tümelden ayırır.⁵⁵ Cinsye yönelik ortaya konan bu tanımın bazıları tarafından Platon'un beş cinsini de kapsadığını belirtmişlerdir. Kendisi cinsin "O nedir?" sorusu aracılığıyla Platon'un cinsleri de "O hangi şeydir? sorusu aracılığıyla yüklendiğini belirterek onların bu görüşünü reddeder. Çünkü "O hangi şeydir?" sorusu niteliğe ait olduğu için Platon'un cinslerini bu açıdan kuşatır.⁵⁶

Şarihimiz on dördüncü bölümde cinsin "Tür olarak birbirinden farklı pek çok şeye "o nedir?" sorusu yoluyla yüklenendir." şeklindeki tanımına ve açıklamasına yönelik kesinlik olmasına rağmen bazıları tarafından kuşku bir şekilde incelendiğini belirtir. Kendisi bunların görüşlerini sıralar ve ardından onları reddedecek şekilde çözümlenmeye çalışır.⁵⁷

47 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 313; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 57-58.

48 Platon, *Sofist*, çev. Mehmet Karasan (İstanbul: MEB, 1998), 249d-255e.

49 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 313; Eliae, *Porphyrii Isagogen et Aristotelis Categoriae Commentaria*, ed. Adolfus Busse (Berlin: Reimer, 1990), XIII.1/53.

50 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 313.

51 Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 55.

52 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 141-143, 316; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 59-61.

53 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 159.

54 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 145.

55 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 145-149; Jonathan Barnes, *Porphyry Introduction* (New York: Oxford University Press, 2003), 85-86.

56 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 149.

57 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 151-153.

(i) David'e göre birileri yukarıda verilen tanımda yüklem, cins olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu durumda, yüklem cinsten daha üstün olduğu ve sunulan tanımın onu kapsamadığı ileri sürülmektedir. Kendisi ise burada zikredilen "tanım" ifadesini tanımının yalnızca başkalarını değil kendisini de tanımlaması gibi, burada da sunulan tanımın yalnızca kendisini değil aynı zamanda tümeli ve üstündekileri de kapsadığını belirterek onların bu iddiasını çürütmektedir.

(ii) Bazıları Porphyrios'un mezkûr tanımın kusurlu olduğunu fakat tanımın "Cins, yalnızca tür olarak değil cins olarak da farklılık gösteren pek şeyin "o nedir?" sorusuna yanıt olarak yüklendiği şeydir." şeklinde revize edilmesiyle problemin ortadan kalkacağını belirtirler. Örneğin cevher, cisim ve cisim olmayana, cisim de canlı ve cansız olana yüklenir. Bu durumda cisim ve cisim olmayan sadece tür olarak değil, cins olarak da birbirinden farklılaşır. Çünkü beden canlıların, cisimsizler ise ruh ve zihnin cinsidir. Kendisi Porphyrios'un sunduğu tanımın, üstün olsun ya da olmasın bütün her şeyi kuşattığını fakat onların ileri sürdüğü tanımın tüm cinsleri kuşatmadığını belirtir. Zira hayvan, cins olması durumunda akıllı ve akılsız tüm varlıklara yüklenebilir. Şayet tür olsalardı cins olarak değil de tür olarak birbirlerinden farklılaşırlardı. Çünkü bunların cins olmaları söz konusu değildir. Bundan dolayı David, Porphyrios'un ortaya koyduğu tanımın her şeye uyduğu için daha mükemmel ve daha net olduğunu savunur.

(iii) Cinsine yönelik mevcut tanımın; tür, ayırım ve diğer terimlere uygun olduğu için doğru olup olmadığı konusunda şüpheye düşmüşlerdir. Yani cinsin tanımı diğer geri kalan tümellere uygun olduğu varsayıldığı için mevcut tanımın doğruluğu konusunda bir şüphenin olduğu ifade edilmektedir. Çünkü genel anlamda tür ve ayırım, türlerde farklılık gösteren pek çok şeye yüklenir. Aynı şekilde hassa ve araza da bu şekilde yüklenmektedir. Kendisi, genel anlamda türün, tür olarak farklılık gösteren pek çok şeye yüklenmiş olsa bile bir tür olarak değil de bir cins dönüşmüş gibi yüklendiğini belirtir. Ayrıca buradaki yüklemlemenin tür olarak değil de genel bir nispet açısından olduğunu ifade ederek onların bu görüşünü kabul etmez.⁵⁸

2.2. Tür

Tür konusu on beş ile on dokuzuncu bölümlerde incelenir.

Porphyrios türü, ilk olarak her tekilin görünen şekli ya da sûreti manasında kullanır. Ona göre "Sûret, ilk olarak krala layıktır." ifadesindeki gibi, her şeyin sûretine yüklenir.⁵⁹ Yunanlılar işlerinin sorumluluğunu bir krala emanet etmek istediklerinde şair Euripides'in Agamemnon'a söylediği şu söz buna delil gösterilir. "Sizin 'türünüz' ilk önce Kral'a layıktır." bu cümledeki "türünüzden" kastedilen şey, görünen sûret ya da şekildir.⁶⁰

Porphyrios'a göre türün ikinci betimi: "Tür, cinsin altında sıralanmış olan ve cinsin özsel olarak kendisine yüklenmiş olduğu şeydir."⁶¹ Kendisi bu tanımdan hareketle türün ayırımdan önce gelmesini türün göreliliğine bağlar. Ayrıca türlerden genellikle cinsin, pek çok türe yüklenmesi ve cins bölümünde sıklıkla türe referansla bahsedilmesi gibi durumlardan ötürü cinsin hemen ardından türle başlaması konuya pedagojik açıdan daha uygun olduğu söylenebilir.⁶²

David Porphyrios'un türe yönelik (i) cins altında sıralanan, (ii) cinsi kendi üzerine yüklenen ve (iii) sayısal bakımdan birbirinden farklılaşan çokluğa "o nedir?" yoluyla yüklenen şekilde üç betimini aktarır.⁶³ Bu betimlerin ilk ikisi türlerin türü ve bağlı türlerle ilişkilidir. Üçüncü betim ise yalnızca türün türüne aittir. Kendisi burada Porphyrios'un niçin cinsi tek bir şekilde betimlediğini, fakat türü üç şekilde betimlediğini inceler. Ona göre böyle bir yaklaşımın cinsin sadece altındaki türlerle tek bir nispeti olması sebebiyle bir tane betiminin olmasıdır. Fakat (i) türün cins, (ii) cinsin türe son olarak (iii) tüm tekillere nispeti açısından üç ilişki ortaya çıkar. Bu ilişki ağı içerisinde bir varlık hiyerarşisi açığa çıkmaktadır. David'e göre, cevher, cisim ve cisimsiz; cisim, canlı ve cansız; canlı hayvan, bitkisel hayvan (*zoophyte*) ve bitki; hayvan da akıllı ve akılsız; akıllı, ölümlü ve ölümsüz ve son olarak ölümlü de insana bölünür. Bu durumda üstünde herhangi bir cins yoksa buna üstün cins, altında herhangi bir tür yoksa özel tür ve hem cins hem tür olanlara da bağlı ya da muvavassıt denir.⁶⁴

Şarihimiz bu hiyerarşi içerisinde canlıyı; hayvan, bitkisel hayvan ve bitki şeklinde üç kısma ayırması dikkate

58 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 151-153.

59 Porphyrios, *Isagoge*, 34; Porphyrios, *İsâgûci*, 71. Ebu Osman ed-Dimeşki'nin tercümesinde 'Kral' ibaresi geçmez.

60 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 163; Jonathan Barnes, *Porphyry Introduction*, 93.

61 Porphyrios, *İsâgûci*, 71; Porphyrios, *Isagoge*, 35.

62 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 161.

63 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 163.

64 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 163-169.

değerdir. Ancak böyle bir ayırım ilk defa Ammonius tarafından ortaya konulmuştur.⁶⁵ David, bu tasnife bağlı kalarak bitkinin; üreme, büyüme ve beslenme özelliklerine sahip olduğunu bunun yanında bitkisel hayvanın bu üç özelliğe ek olarak dokuma duyusuna haiz olduğunu ve son olarak hayvanın da mezkûr dört özelliğe ek olarak hareket etme özelliğine sahip olduğunu belirtir. Fakat hayvanda yer alan hareket özelliği duyuyla birlikte var olan bir harektir. David hareketin duyuyla birlikte olması gerektiğini belirtir. Ona göre hareket duyusu olmasaydı hayvanların yok olmaları ya da kayalardan veya uçurumlardan düşmeleri gerekirdi. Bazen de doğa/Tanrı yüksekte düşüp yok olmalarına engel olmak için duyusu olmayan solucanları kemiksiz ve yumuşak yaratmıştır. Bu açıklamalardan sonra kendisi hayvanı, “Canlı, idrak eden ve kendi kendine hareket eden bir cevherdir.” şeklinde tanımlamıştır.⁶⁶

Varlığın Cins Olup Olmaması Meselesi

David, on yedinci bölümde Porphyrios’a şöyle bir kuşkunun olabileceğini belirtir: Bu nedenle bazı insanlar, cins olarak varlığın en genel cinslere, yani on kategoriye yüklem olup olmadığı konusunda şüpheye düşmüşlerdir.⁶⁷

Şarihimiz konuyu varlık kavramını altı bölme yönteminde olduğu gibi bu mezkûr yöntemlerden tüm varlıkları eşadlı bir ismin farklı manalara taksim edilmesi dışında diğer bölme türleri tarafından bölünmeleriyle mümkün olmayacağı şeklinde cevap vererek açıklar. Öncelikle bölme yöntemleri şunlardır; (i) cinsin türlere, (ii) türlerin fertlere, (iii) bütünü benzer olan parçaya ya da bütünü benzer olmayan parçalara, (iv) eşadlı kelimelerin farklı anlamlara, (v) cevherin araza ve son olarak (vi) arazın cevhere bölünmeleri şeklinde altı bölme yöntemi vardır. David bunları Grekçe metninde inceler.⁶⁸

David’e göre varlık bir tür gibi bölünemez, çünkü bir tür bireylere bölünür ve bireyler tek bir doğaya işaret eder. Ancak en genel cinsler birçok doğaya işaret eder, dolayısıyla her şekilde varlık bir tür gibi bireylere bölünemez. Belki bir bütün olarak parçalara bölünebilir? Bütün, benzer ya da benzer olmayan parçalara bölündüğü için bu mümkün değildir. Tıpkı tahtanın tahta parçalarına bölünmesi gibi benzer parçalara sahip olan şeyler ve Sokrates’in baş, eller ve ayaklar olarak bölünmesi gibi benzer olmayan parçalara bölünürler. Varlık, benzer parçalara sahip şeylere değil de en genel cinslere bölünür. Çünkü benzer parçalara sahip olan şeyler, benzer parçalara sahip olan şeylere bölünen şeylerle hem ismi hem de konuyu paylaşır. Fakat genel cinslerin çoğu varlık ile ismi paylaşırsa da konuyu paylaşmadıkları için bölünemez. Varlık, bütünü benzer olmayan parçalara bölünmesi gibi bölünemez. Çünkü bütünü benzer olmayan parçalar gibi bölünenler ne ismi ne de konuyu paylaşır. Oysa en genel cinsler konuyu değil de ismi paylaştıkları için onlara varlık denir. Varlık eşadlı bir sözcük gibi de bölünmez çünkü eşadlı bir sözcük yalnızca isimden pay verir. Eşadlı bir sözcük kendi altındakilere eşit pay verirken, varlık en genel cinslere payını bu şekilde vermez. Aynı şekilde varlığın, cevherin araza ya da arazın cevhere göre bölünmesi gibi de bölünmesi söz konusu değildir. Son olarak varlık, cinsin türlere bölünmesi gibi de bölünemez.⁶⁹ David bu nedenlerden ötürü varlığın bir cins olamayacağını belirterek konuyu hem Aristoteles hem de Platon özelinde yorumlamaya çalışır.⁷⁰

David Aristoteles’in, varlığın bir cins değil de en genel cinslere sadece isimde ortak olduğunu belirterek eşadlı bir sözcük olduğunu belirtir. Platon ise varlığın gerçekten bir cins olması durumunda hem isimden hem de konudan pay alması gerektiğini fakat bunu yapamadığı için cins olamayacağını savunur. Çünkü varlık en genel on cinsin cinsidir. David, felsefeyi gün ışığına çıkaran Platon’un görüşünü göz ardı etmemek gerektiğinden, onun varlığa cins demesiyle ilgili bazı iddiaları ortaya koymaya çalışır. Platon, isim ve konu bakımından belirli tümel şeylerle ortaklığı olan şeye cins denildiği için varlığın bir cins olduğunu söyler. Kendisine göre varlığın en genel on cinsle isim ve konu bakımından ortaklığa sahip olması durumunda, onun cins olması apaçıktır. Fakat en özel türler aracılığıyla tümel şeylerle ortaklığı olduğu söylendiği için tekillerle hem isimde hem de konuda ortak olmalarından dolayı da cins değildir.

David varlığın, Aristoteles’in dediği gibi, yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı bir cins olmadığını ve Platon’un da dediği gibi eşadlı bir sözcük olamayacağını belirtir. Kendisi filozofların her biri uç noktaları, yani şeyden türeyen bir şeyi ve bir şeyle ilgili bir şeyi işaret ettikleri için birbirinden farklılaştıklarını belirtir. Ona göre varlık, eşanlamlı kavramlar gibi azlık-çokluğa sahip olmadıkları için gerçek anlamda eşanlamlı olmaları söz konusu değildir. Aynı şekilde eşanlamlılar isme ve konuya eşit bir pay verirler, ancak varlık bunu eşit olarak vermez. Çünkü

65 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 170-171; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 77.

66 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 171.

67 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 173-181.

68 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 326. Ermenice metnin on sekizinci bölümünde bu bölme türlerinden farklı olarak üç bölme türünün olduğu Platon’a atıfla incelenir.

69 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 173-175.

70 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 177-181.

cevher hem isim hem de konu bakımından diğer kategorilerden daha fazla varlığa sahiptir. Bu durumda varlık ne eşanlımlı ne de eşadlı olabilir, ancak bir şeyden türetilen bir şey ve bir şeyle ilgili bir şey gibi olabilir. Yani tıbbî bir neşter ve tıbbî bir kitabın tek bir şeyden türemiş olduğu söylenir. Fakat kullanım sahaları farklı oldukları için neşter ve kitap farklı şeylerdir. Dolayısıyla her ikisinin de ortaya çıkmasında etkili olan şey tıp sanatıdır. ve söylenen şey, şifa neşteri ve şifa kitabı gibi tek bir amaca yönelik olduğunda “tek bir şeyle ilgili” denir. Neşter sağlıktan meydana geldiği için değil, sağlık ürettiği için böyle adlandırılır. Aynı şekilde kitap da sağlıktan meydana geldiği için değil de amacı sağlığa yönelmek olan bir şey olduğu için şifa olarak adlandırılır. Bu durumda varlık da bir şeyden türeyen ve bir şeyle ilişkili olan şeyler gibi on cins ayrılır. Bu minvalde varlığın kendisiyle ilgili olarak, en genel cinslerin her biri bir varlık olmayı ve böyle adlandırılmayı arzuladıkları için bir varlıktan türetilmiş olarak, en genel on cins varlık olarak adlandırılır.⁷¹

Porphyrios’a göre sonsuz türler doğası açısından sonlu fakat bizim açımızdan sonsuzdur. David burada tekilerin bilfiil değil de bilkuvve sonsuz olduklarını belirtir.⁷² Nitekim Aristoteles’e göre sonsuzluk bilfiil değil de bilkuvvedir.⁷³

David’e göre varlık, (i) bilgi ve doğa tarafından sonlu veya sonsuz, (ii) doğa tarafından sonsuz ve bilgi tarafından sonlu ya da (iii) bilgi tarafından sonsuz ve doğa tarafından sonludur. En genel cinsler on tane olmasından dolayı doğa ve bilgi bakımından sonludur. Bireyler ise doğaları ve bilgileri gereği sonsuzdur. Türler doğaları gereği sonlu, bilgileri gereği sonsuzdur. Bu açıdan denizin derinliklerinde, geçit vermez dağların üzerinde ve hala isimlendirilmeyen şeylerin var olmasından ötürü bilinmeyen pek çok tür vardır. Kısacası varlık, en genel şeyler, bireyler ve türler olarak üç anlama sahiptir. Benzer görüşler Ammonius tarafından da incelenmektedir.⁷⁴

Kendisi on dokuzuncu bölümde mantığın kökünü ve temelini oluşturan konu ve yüklemi inceler. Ona göre mantığın amacı burhândır ve burhân kıyaslardan, kıyaslar öncüllerden ve öncüller de yüklem ve konudan meydana gelir. “Her insan ölümlüdür.” önermesinde insan konu, ölümlü ise yüklemdir. Bu durumda yüklem ya genel ya eşit olmalı ama asla ondan daha özel olmamalıdır. Çünkü cevher sadece yüklem, bireyler ise konudur ve bağlı olanlar ise hem konu hem de yüklem, ancak en özel şey, sadece bireylere yüklenir ve üstündeki her şeye tabidir ve onların altında yer aldıkları için de yüklemden ziyade konudur. Bağlı şeyler ise konudan ziyade yüklem, David’e göre bazıları sadece cevherin yüklem olamayacağı ve beyazın, yani bir arazın bir cevhere yüklendiği ortadadır diyerek bu görüşü eleştirirler. Onlara göre süt bir cevherdir, beyaz ise bir araz olduğu için cevherin arazlara tabi olduğuna dikkat çekmek için cevherin yalnızca yüklem olduğunu söylemek doğru değildir. David ise onun tüm varlıklara değil, yalnızca kendisine tabi olanlara yüklendiğini söyleyerek onların görüşlerini reddeder.⁷⁵

David Porphyrios’un tekili, “Başka hiçbir şeyde asla aynı şekilde bulunmayacak olan uygun özelliklerin bir araya gelmesiyle oluşan şeydir.” şeklinde tanımladığını belirtir. Sokrates bir birey olarak uygun özelliklerden, yani kelliğten, çıkık bir göbekten, zekâdan ve Sophroniscus’un oğlu olmaktan oluşur ve bunların bir araya gelmesi başka hiç kimsede asla aynı olmayacaktır.⁷⁶ Kendisi Meşşâilerin, Porphyrios’un bir bireyin arazlar tarafından tamamlandığını söyleyerek iki şekilde hata yapmış olması karşısında şaşkınlığa düştüklerini belirtir. Çünkü Aristoteles *Kategoriler* adlı eserinde bireyin en şerefli ve en yetkin cevher olduğunu söyler.⁷⁷ Bundan dolayı Porphyrios’un bu konularda büyük bir hata yaptığı açıktır. Çünkü özsel şeyler özsel sonrası şeyler tarafından değil de doğrudan özsel şeyler tarafından tamamlanır. Fakat kendinde kâim olan cevherler başka bir şeyde kâim olan cevherleri tamamlar, ancak Porphyrios’a göre başka bir şeyde kâim olan cevherler kendinde kâim olan cevherleri tamamlar ki bu da imkânsızdır. Çünkü Porphyrios arazi “Konuları yok olmadan gelip giden şeylerdir.” şeklinde belirtmiştir. Kendisi eğer bir birey arazlardan oluşuyorsa, arazların yok olması durumunda konunun da yok olması gerektiğini belirtir. Platoncular buna cevap olarak, onun bir bireyin arazlardan oluştuğunu iddia etmediğini, ancak onlar tarafından tanındığını söyleyerek kendilerini savunurlar.⁷⁸

David’e göre Meşşâiler ise arazların bir cevheri tamamlamasının ve bir açıdan cevher bir açıdan araz olmasının garip olmadığını belirtirler. Tıpkı ateşteki sıcaklığın hem cevher hem de araz olduğunun söylenmesi gibi. Çünkü niteliksiz bir cisim söz konusu olduğunda bu arazdır, ateş söz konusu olduğunda ise cevherdir; zira ateşin cevheri onun

71 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 177-181.

72 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 181.

73 Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan (İstanbul: Divan Kitapevi, 2017), 518.

74 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 181; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 83-86.

75 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 189-191.

76 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 193.

77 Aristoteles, *Orrganon I Kategoriyalar*, çev. Hamdi Ragıp Atademir (Ankara: MEB, 1989), 9.

78 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 193-195.

sıcaklığıdır. Bu durumda kellik, insana ait olması durumunda araz, Sokrates'e ait olması durumunda ise cevher olur. Netice itibarıyla bir şeyin bir açıdan cevher başka bir açıdan araz olma durumu söz konusudur. Kendisi Porphyrios'un cinsin bir tür olarak bütün ve bireyin de bir parça olduğunu ve bundan dolayı yalnızca yüklenen şeyin bütüne ve bireyin de parçaya yüklendiğini belirtir. Ayrıca bütün ve yalnızca yüklenen şeyler birbirlerinden nasıl farklı olabilirler? Kendisi el, ayak ve baş gibi parçaların bir bütünün betimini kabul etmediği ama bireyler cevherî bir betimlemeyi kabul ettiğini belirtir.⁷⁹ Burada kendisi tekil, birey ve fert kavramının, bölünemeyen anlamında kullanıldığını ve bunun üç anlama gelebileceğini ifade eder. (i) Ân ve işaret olarak bölünemez bireyler vardır. Çünkü ân, şimdiki zaman için bir birey ve işaret ise geometriciler için bir bireydir. (ii) Elmas ve benzeri şeyler gibi zor bölünen şeyler de bireydir. (iii) Sokrates ve Alcibiades de bireydir, doğaları gereği bölünmedikleri için değil de bölünmeden sonra kendi türlerini koruyamadıkları için bölünmez olarak söylenir.⁸⁰

2.3. Ayrım

Ayrım konusu yirmi ile yirmi yedinci bölümler arasında incelenir.

David, cins ve türün "O nedir?" sorusuyla ayrım, hassa ve arazların ise "O hangi şeydir?" sorusuyla belirlendiğini aktarır. Bundan dolayı her biri belirlenen soru edatlarıyla incelenir. Ayrımın hassa ve arazdan önce incelenmesi ayrımın özsel, diğerlerinin ilintisel olması açısından dır. David'e göre Porphyrios cinsten sonra ayrımı ele alsaydı, muhtemelen görelî şeylerin öğretimini, aynı zamanda "Hangi şeydir?" sorusuna yanıt veren şeylerin öğretilmesiyle bölmüş olurdu. Bundan dolayı cins ve tür gibi görelî olanlar "O nedir?", ayrım, hassa ve araz da "O hangi şeydir?" sorusuyla ortaya konur.⁸¹

Aristoteles "Cinse yüklenen her özel ayrım bir türü oluşturur."⁸² diyerek bir türün tek bir ayrıma sahip olması gerektiğini düşünür. Fakat başta Porphyrios olmak üzere çeşitli şarihlerin farklı ayrımlar ortaya koydukları görülmektedir.

Kendisi Porphyrios'un öncelikle ayrımı (i) genel, (ii) özel ve (iii) en özel olmak üzere üç kısma taksim ettiğini belirtir.⁸³ Genel ayrım, beyazlık ve siyahlık gibi ayrılabilir araz; özel ayrım, mavi gözlü gibi ayrılmaz ayrım; ve akıllı olma gibi en özel ayrım da cevherî olan ayrımdır. David ayrımların ne eksik ne fazla bu şekilde taksim edildiğini belirtir. Ardından ayrımı ayrılabilir ve ayrılmaz yönünü baz alarak başka (*other*)-başkalık (*otherlike*) üzerinden altı bir aşamada inceler. Burada başka cevher için ve başkalık da araz için kullanılır. Bu durumda birbirine karşıt olanlar ve başkalık-ayrılabilir olan çiftlerin birleşmeleri söz konusu değildir. Geri kalanlar ise başkalık-ayrılabilir; genel ayrımı, başkalık-ayrılmaz; özel ayrımı ve başka-ayrılmaz ise en özel ayrımı oluştururlar. Genel ayrımlar sürekli olmasa da karşıtları kabul ettiği için bu şekilde isimlendirilmiştir. Çünkü beyaz, farklı zamanlarda siyah da olabilir ve hareket halindeki bir nesne farklı bir zamanda da hareketsiz olabilir. Özel ayrımlar tek ve aynı cevherde karşıtlıkları gözlemlenmediği için bu isimle isimlendirilir. Kellik ve tüylülük aynı kısımda gözlenmez ve kellik konusundan asla ayrılmadığı için buna özel ayrım denir. En özel ayrım da akıllı olmanın ne zihinde ne de hariçte bilfiil konusundan ayrılmadığı için bu şekilde adlandırılır. Zira mavi gözlü bir insanın zihinde siyah gözlü olduğunu düşünmek mümkün iken akıllı olmayan bir insanın insan olarak düşünülmesi imkansızdır.⁸⁴

David ayrılabilir arazların bazılarının hareket etmek ve durmak gibi kolaylıkla ve bazılarının da bir çocuğun yetişkin bir birey olması gibi ayrılması şeklinde iki aşamaya sahip olduğunu belirtir. Ayrılmaz arazlar da birinin mavi gözlü ve kancalı burunlu olmasının doğuştan var olması gibi, diğerinin ise kellik veya yaranın sertleşmiş izi gibi geçici olması açısından iki yönlüdür. Aynı şekilde en özel ayrımların bazıları bölücü, bazıları da kurucudur. Bölücü olan, akıllı ve akıllı olmayan gibi karşıtlardır; kurucu olan ise aynıdır fakat akıllı ve ölümlü gibi alt öğeleri içerirler.⁸⁵ Kendisi yirmi birinci bölümde Porphyrios'un varlıkların bazıları ayrılabilir ve ayrılmaz şeklindeki bölmenin eksik olduğunu belirterek konuyu biraz daha açar. Kendisi cevher (*substance*) ile cevherî olan (*substantial*), araz ve cevher sonrası (*post-substantial*) arasındaki ayrımı inceleyerek mezkûr bölmeyi tamamlaya çalışır. Ona göre cevher, cevherî olandan farklıdır. Çünkü cevherî olan araz durumunda da uygulanırken cevher asla onlara uygulanmaz. Bundan dolayı cevher ve cevherî olan aynı olsalardı cevherin olduğu yerde cevherî olan şeylerin de gözlenmesi gerekirdi.

79 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 195.

80 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 331; Jonathan Barnes, *Porphyry Introduction*, 78.

81 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 199, 303.

82 Aristoteles, *Organon V Topikler*, çev. Hamdi Ragıp Atademir (İstanbul: MEB, 1967), 185.

83 Porphyrios, *İsâgûcî*, 77.

84 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 199-203.

85 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 205.

Bu konuda kendisi arazın cevherî şeylere nasıl uygulandığını şu şekilde açıklamaya çalışır; Ona göre renk bir arazdır ve beyazın cinsidir ve bu açıdan renk beyaza cevherî olarak yüklenir. Çünkü kişi ne zihninde ne de fiilen beyazı renksiz düşünemiyorsa, rengin beyaza cevherî bir şekilde yüklendiği açıktır. Bundan dolayı ne zihinde ne de fiilen birbirinden ayrılamayan şeyler de bu şekilde yüklenebilecek nitelikte olacağı için birbirlerinden ayrılamazlar. Şimdi cevherin gözlemlenemediği yerde cevherî gözlemlenirse, bunların aynı olmadığı kabul edilir. Aynı şekilde, cevher sonrası şeyler de arazlardan farklıdır. Çünkü cevher sonrası cevher olanlara yüklenirken Sokrates'in beyaz olması ve beyazın Sokrates'te olduğu şekilde yüklendiğini düşündüğümüz durumlar hariç, hiçbir arazın cevhere yüklenmesi söz konusu değildir. Bundan dolayı hiçbir araz cevhere yüklem olmaz. Fakat cevher sonrası şeyler nasıl cevhere yüklenebilir? Böyle bir yükleme insanın hizmetliye ve efendiye yüklenmesi gibi olabilir. Zira hayvan, insana yüklendiği gibi insanın da hizmetliye ve efendiye yüklenmesi mümkündür.⁸⁶

David bu bölümlmeyi yaptıktan sonra genel, özel ve en özel ayrımların aralarında üç farklılığın olduğunu belirtir. Ona göre (i) en özel ayırım, azlık-çokluğa sahip olmadığından dolayı genel ve özel ayırımdan ayrışır. Çünkü genel ve özel ayrımlar azlık-çokluğa sahiptir. (ii) En özel ayırımın tanımları yapılırken genel ve özel ayrımların betimlemeleri yapıldığından en özel ayırım, genel ve özel ayırımdan farklılaşır. Çünkü en özel ayırım cevherlerden meydana geldiği için tanımı yapılırken diğerleri araz olduklarından dolayı betimlemeleri yapılır. (iii) Genel ve özel ayrımlar bir şeyi başkasına benzetirken en özel ayrımlar onu başkası yapmasından dolayı onlardan farklılaşır.⁸⁷

Porphyrios'a göre özsel ayrımlar da kendi içlerinde kurucu ve bölücü ayrımlar şeklinde iki kısımdır. David bu görüşü benimsemekle birlikte kurucu ve bölücü ayrımların aynı olmadıklarını yirmi ikinci bölümde yedi maddede ortaya koymaya çalışır.⁸⁸

(i) En genel cinslerin kurucu ayrımları olmadığı için tanımlanamazlar. Çünkü tanım cins ve kurucu ayrımlardan meydana gelir. Bu sebepten ötürü David, Platon'un en özel türlerinin de tanımlanamayacağını belirtir. (ii) Bölücü ayrımlar yalnızca cinsler içindir ve kurucu ayrımlar da yalnızca türler içindir. (iii) Onların aynı olmadıkları da oldukça açıktır, çünkü hayvan söz konusu olduğunda kurucu ayrımları cevher, canlı ve idrak edicidir. Hayvanın bölücü ayrımları ise akıllı ve akıllı olmamadır. Bundan dolayı hem kurucu hem de bölücü ayrımların aynı oldukları söz konusu değildir. (iv) Her zaman kurucu ayrımlar bölücü ayrımlardan meydana geldikleri için aynıdırlar ama aynı durumunda gözlemlenemezler. Çünkü insanın kurucu ayrımları, akıllı ve ölümlü gibi bölücü ayrımlardır. (v) Kurucu ayrımlar daha tümel, bölücü ayrımlar ise daha tikeldir. (vi) Bölücü ayrımlar bir yıkıma neden olurken kurucu ayrımlar ise bir oluşuma neden olur. Örneğin hayvanın akıllı ve akılsız olarak bölünmesi bir yıkımın izlenimini ortaya koyarken başka bir şeyin de kurucusunu oluşturur. (vii) Bölücü ayrımlar akıllı ve akılsız gibi karşıt şeylerde gözlemlenirken, kurucu ayrımlar asla gözlemlenmez. Çünkü kimse insanın akıllı ve akılsız bir hayvan olduğunu söylemez.⁸⁹ David'e göre kurucu ayırım bölücü ayrımlardan daha üstün olduğundan bölücü, kurucu olarak isimlendirilir. Bunu da iki kısımda ele alır. (i) Kurucu ayırım daha tümel, bölücü ayırım ise daha tikel olduğundan kurucu ayırım bölücü ayırımdan daha üstündür. Çünkü tümel bir şey, tikel bir şeyden daha üstündür. (ii) Bölücü ayırımın bilkuvve, kurucu ayırımın ise bilfiil olması hasebiyle bilfiil olan bilkuvve olandan daha üstündür. Zira hayvan bilkuvve olarak kendi içinde akıllı ve ölümlü bölücü ayrımlarına sahiptir. Oysa insan bilfiil bunlara doğrudan sahiptir. Bu sebepten ötürü kurucu ayrımlar bölücü ayrımlardan daha üstündür.⁹⁰

David yirmi üçüncü bölümde akıllı-akılsız, ölümlü-ölümsüz gibi kurucu ayrımlar ile canlı-duyarlı ve cansız-duyarsız gibi bölücü ayrımları cinsin türlere bölünmesi şeklinde inceler. Ona göre akıllı-ölümlü, akılsız-ölümsüz, akıllı-ölümsüz ve akılsız-ölümlü gibi kurucu ayrımlar bir türü meydana getirmektedir. Bu durumda David ve Ammonius'a göre altılı bir diyagram oluşur. Ancak akıllı-akılsız ve ölümlü-ölümsüz gibi karşıt olanların birleşmeleri mümkün değildir. Geriye sadece dördümlü bir diyagram kalır ki Porphyrios Meşşâî öğretiyeye bağlı kalarak akılsız-ölümsüz gibi bir doğanın birleşmesinin imkânsız olduğunu belirterek bu birleşmeyi üçe indirir.⁹¹ Kendisi, Platon'un akılsız-ölümlünün birleşmesini mümkün olduğunu belirterek dördümlü birleşmeden yana tavrını ortaya koyduğunu belirtir. Ammonius'a göre bu birleşmeden cin ya da şeytan gibi bir doğa meydana gelir. Akıllı-ölümlü; insanı, akıllı-ölümsüz; meleği ve akılsız-ölümlü; akılsız hayvanları meydana getirir. Kendileri bölücü ayrımlar için ortaya konulan bu görüşü aynı şekilde canlı-duygulu ve cansız-duygusuz gibi kurucu ayrımlar için de uygularlar. Canlı-duygulu; hayvanı, can-

86 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 209-211.

87 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 209-215.

88 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 215-217.

89 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 215-217; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 97-99.

90 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 217-219.

91 Porphyrios, *İsâgûcî*, 78-79; Porphyrios, *Isagoge*, 42-43.

lı-duygusuz; bitkiyi, cansız-duygusuz; madenleri ve cansız-duygulu ise birleşiminden herhangi bir tür sadır olmaz. Bundan dolayı sadece üçlü bir diyagram elde edilir.⁹²

Yirmi dördüncü bölümden itibaren ayrımların betimleri incelenir.

David'e göre ayırım, bir türün kendi cinsini aşmasına denir. Çünkü ayrımlar türde aşılır ama cinste asla aşılmaz. Zira bir cins, bir cins olarak bölünemez olduğundan, hiçbir ayırımı yoktur.

Ayırımın ilk betimi cins ve türe nispetle ortaya konulduğu görülmektedir. Bu durumda betimin türlerin ayrımla birlikte meydana gelmekle birlikte cinste ayırımın var olup olmadığı meselesi ortaya çıkar. Şayet ayırım cinste var olmuyorsa cinsin türlere bölünmesi nasıl mümkün olabilir? David ve Ammonius bu meseleyi karşıt ayrımların bir ve aynı şeyde birleşmelerinin mümkün olmadığını ve hiçten hiçbir şey çıkmadığını belirterek ayırımın cinste bilkuvve mi yoksa bilfiil mi var olduğu ve aynı zamanda karşıt ayrımların da aynı şeyde birleşmelerinin de bilkuvve mi yoksa bilfiil mi olduğu şeklinde Platoncu-Aristotelesçi görüşleri bağlamında incelerler.⁹³

Platon'a göre hiçbir zaman ve hiçbir yerde olmayan şeylerin zihinde ve hariçte var olmaları mümkün değildir. Keçi-geyik zihinde ve bilfiil olmadığı için varlığı söz konusu değildir. Aristoteles'e göre ise varlıkların bazıları zihinde var olabilirken onların bilfiil var olmaları söz konusu değildir. Bu durumda Platon ayırımın cinslerde bulunmasını bilfiil, Aristoteles ise bilkuvve olarak kabul eder. Kısacası bilkuvve olan şey ile bilfiil olan şeyler farklı zamanlarda gerçekleşebilir. Bir çocuğun gramer alanında uzman olması ve soğuk olan bir şeyin sığağa dönüşmesi bilkuvve olarak ifade edilebilir. Süreç içerisinde çocuğun gelişimiyle birlikte gramere olan ilgisinin artması ve soğuk suyun ısıtılmasıyla sıcak hale gelmesi bilfiil hale dönüşür. Bu durumda karşıt ayrımların aynı anda bir şeyde var olmaları bilkuvve mümkün iken bilfiil mümkün değildir. Bundan dolayı ayrımların birbirlerine karşıt olmalarına rağmen, bilkuvve olarak cinslerde gözlemlenebileceği sonucuna varabiliriz.⁹⁴

David yirmi beşinci bölümde, Platoncuların ayrımların cinslerde bilkuvve değil de bilfiil var olması gerektiğine yönelik savundukları dört argümanı belirttikten sonra onların argümanlarını sırasıyla eleştirir.⁹⁵

(i) Onlar cinslerde bilkuvve halinde olan ayrımlardan söz etmekten kaçınırlar. Çünkü ayrımlar cinslerde bilkuvve ve türlerde ise bilfiil olduğu kabul edilirse türlerin cinslerden daha üstün olacağı açığa çıkar ki bu kabul edilecek bir şey değildir. Bu durumda bilfiil olan bir şeyin bilkuvve olandan daha üstün olduğu netleşir. David'e göre bir insanın akıllı olduğu ifade edilirse başka kanıtlar aracılığıyla onun akıllı olmadığını gösterme imkânı varsa onlar bu konuda suçlanmamalıdır. Çünkü David, Aristotelesçilerin türlerin cinslerden ve bireylerin türlerden üstün olduğunu benimsedikleri için Platoncuların mevcut görüşlerinin yetersizliğinden dolayı onlarla "Neden türler cinslerden daha üstündür?" şeklinde bir tartışmaya girilmemesi gerektiğini belirtir.⁹⁶

(ii) Ayrımlar birbirlerine karşıt değildir. Çünkü akıllı ve akılsız olan şeyler cevher olduklarından dolayı onların karşıtlığı yoktur. Şayet bunlar karşıt olsalardı, aynı şeyde bilfiil gözlemlenemezlerdi. Fakat akıllı ve akılsız insanda gözlenmekle birlikte birbirlerini ortadan kaldırmaları gerekirken birbirlerini ortadan kaldırmadıkları görülür. Bundan dolayı ayrımların cinste bilfiil olmaları gerekir. David bu argümana şu şekilde karşı çıkar; Ona göre cevheri ayrımlar ve arazi ayrımlar birbirlerine karşıt olsalar bile tek bir konuda ve aynı anda birlikte gözlemlenmeleri söz konusu değildir. Çünkü akıllı-akılsız ve soğuk-sıcak gibi karşıt ayrımlar bir nesnede bilfiil aynı anda gözlemlenmezler.

(iii) Şayet ayrımlar birbirlerine karşıt olsalardı, aynı şeyde gözlemlenmeleri gerekirdi. Zira soğukluk-sıcaklık, beyaz-siyah ve tüm türler şekilsiz maddede gözlemlendiği için ayırımın cinste bilfiil olması gerekir. David karşıtlıkların şekilsiz maddede bilfiil değil de bilkuvve gözlemlendiğini ifade ederek onlara karşı çıkar.⁹⁷

(iv) Birbirine karşıt şeylerin de bulunduğu algıların kendileri bir ve aynı olarak gözlemlenir. Çünkü görme eylemi siyah ve beyaz gibi karşıtları birlikte kavrar. Bu durum da siyah ve beyaz rengin papirüsteki harflerin ayırt edilmesinden anlaşılır.⁹⁸ David'e göre Platoncuların ortaya koyduğu bu argüman kendi içerisinde başka problemleri açığa

92 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 221-222; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 97-99.

93 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 239; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 101.

94 Gohar Muradyan, *Introduction, David Invincible, Commentary on Porphyry's Isagoge*, 231-233.

95 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 231-237; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 100-103.

96 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 235.

97 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 236.

98 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 233-234.

çıkardığından dolayı kabul edilmesi söz konusu değildir. Çünkü görme eylemi cisim olmayan nesnelere söz konusu olduğunda karşıtları bilfiil gözlemlerken cisimler söz konusu olduğunda gözlemlenmez. David bu sebepten görme eylemi üzerinden ortaya konan bu argümanın daha ayrıntılı bir inceleme gerektirdiğini belirterek konuyu burada bitirir.

Platon'un ayırımın cinsten bilfiil ve Aristoteles'in ise bilkuvve olması gerektiğini savunmaları sonraki süreçte bilkuvve-bilfiil kavramlarının ikili anlamlara sahip olduğu üzerinden sunularak onların görüşleri uzlaştırılmaya çalışılmaktadır.⁹⁹

Bilkuvvenin birinci anlamı; bilkuvve gramerci olan birine çocuk denilebilir. Çünkü çocuk, zamanın darlığı olmadığı sürece bütün gramer bilgilerini öğrenebilir. Bilkuvvenin ikinci anlamı; bir şey yapma eğilimine sahip olup da eylemde bulunmayan kişi şeklindedir. Bilfiilin birinci anlamı; bilfiil gramerci olmaya muktedir olduğu halde uyuyan ve gramerci olarak hareket etmek istemeyen kişi olarak ifade edilebilir. Bilfiilin ikinci anlamı ise; eğilimi olması bakımından bilfiil öğreten birine gramerci denilebilir. Burada ikinci anlamdaki bilkuvve ile birinci anlamdaki bilfiilliğin aynı anlamlara sahip olduğu görülür. Çünkü bir eğilimi olan ancak hiçbir zaman eyleme geçmeyen gramerciye ikinci anlamda bilkuvve denilir. Onlar Platon ve Aristoteles'in ikinci anlamdaki bilkuvve ile birinci anlamdaki bilfiilin aynı olduğu konusunda hemfikir olduklarını belirtirler.

David'e göre ise bazıları doğru bir şekilde bu görüşe karşı çıkararak, gramerci olarak hareket etme eğilimine sahip olmanın gramerci olarak hareket etmekle aynı şey olduğunu ifade etmektedirler. Çünkü eğilimi gereği gramerci olan birine bir kişi, eylemde bulunan birine de başka bir kişi denilmesi söz konusu değildir. Zira ikisi de aynı kişilerdir. Bu durumda bunlar aynı şeyler ise, o zaman bilfiil bir şeydir ve bilkuvve başka bir şeydir sonucu ortaya çıkar. Ayrıca Aristoteles, hemen eyleme geçtiği için eğilimle olmayana bilkuvve derken, Platon eğilimle olana bilfiil der. Zira bilkuvve olan bir şey bilfiil hale geldiğinde aynı olması söz konusu değildir. Bilkuvve gramerci olan çocuk, bilkuvve hareket etmeye başladığında aynı kalmaz.¹⁰⁰

David ayırma yönelik geri kalan betimleri de yirmi altı ve yirmi yedinci bölümde inceler.

Ayırma yönelik yapılan ikinci betim de şu şekildedir; "O hangi şeydir? sorusuna cevap olarak türler açısından farklılık gösteren pek çok şeye yüklenendir." Burada soru edatı olan "O hangi şeydir?" sorusu bir şeyi ayırt etmek için kullanılır. David, betimde kullanılan ayırımın tikele ve tümele işaret edebileceğini fakat tümelliğe doğrudan delalet eden "pek çok şey" ifadesinin kullanımını doğru bulur. Çünkü Sokrates'in kelliğinden bahsedilirse tikel, insandaki ve melekteki akıllılıktan bahsedilirse tümel olur. Bu nedenle betim, bir ayırım olarak değil, tümel bir şey olarak pek çokşeyyüklenmektedir.¹⁰¹

Ayırımın üçüncü betimi ise "Doğası gereği akıllı ve akılsız gibi aynı cins altında bulunan şeyler arasında ayırım yapmasıdır." Bu ikisi hayvanın altındaki türleri ayırt eder. David, bu betime "özel" ifadesini ekleyerek hassayı devre dışı bırakır.¹⁰²

Dördüncü betim ise şöyledir: Ayırım, "Cinsten farklılaşmayan şeylerin kendisiyle farklılaştığı şeydir." Yani insan ve eşek, hayvan cinsine ait olma noktasında ortak olurken akıllı olma gibi bir ayırımla insan, eşek olan varlıktan ayrışır.

Son olarak kendisi ayırma yönelik ortaya konan bu dört betimin ne eksik ne fazla olması gerektiğini vurgular. Ona göre birinci betim hem kurucu hem de bölücü ayırımları içerirken ikinci betim sadece kurucu ayırımları, üçüncü betim sadece bölücü ayırımları ve dördüncü betim de sadece genel ayırımları içerir.¹⁰³

2.4. Hassa

David hassanın arazdan önce gelmesini (i) hassanın özel şeylere benzemesi, (ii) hassanın ayırım ve araz arasında müşahede edilmesi ve (iii) özel tümellerin betimlenmesi ve bunların hassa gibi döndürülmelerinden ötürü hassadan önce gelmesi gerektiğini belirtir.¹⁰⁴ Kendisinin ortaya koymaya çalıştığı bu sebepler netice itibarıyla hassanın özel sonrası olmasından ötürü özel şeylerden sonra gelmesi şeklinde ortaya konabilir. Ammonius da bu durumun farkında olduğu için hassanın özel sonrası gelmesi gerektiğini ifade eder.¹⁰⁵

99 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 239-241.

100 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 239-241.

101 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 241.

102 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 245.

103 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 245-247.

104 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 239.

105 Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 103.

Hassa, (i) iki ayaklı olma gibi tek bir türe ama hepsine ait olmayan, (ii) kel olma gibi hepsine ama tek bir türe ait olmayan, (iii) saçların ağarması gibi tek bir türe ve hepsine ama belirli bir zamanda ait olması ve son olarak (iv) tek bir türe ve hepsine ama bilkuvve olarak her zaman ait olan şekilde dört anlamı mevcuttur.¹⁰⁶ Kendisi bu dört anlamı öncelik-sonralık açısından şöyle ele alır: Hassa bir türe ait olmakla birlikte ikincinin birinciden, üçüncünün diğer ikisinden ve dördüncünün diğer üçünden daha önce geldiği apaçıktır. Bunun da sebebi hassanın döndürülme özelliğine sahip olmasından dolayıdır. Çünkü öncekiler bu özelliğe sahip değildirler.¹⁰⁷

David'e göre bazıları, gülmenin insanın doğasına ait olmasını belirterek akıl gibi gülme eyleminin insanın özünü oluşturması gerektiğini ileri sürerler. Zira insan gülme dahi bilkuvve ona sahiptir. Kendisi onların bu iddialarını dört argümanla çürütmeye çalışır. (i) Ona göre gülme cevher değil cevher sonrasıdır. Şayet gülme cevher olsaydı insanın bu vasıf sayesinde mükemmel olması gerekirdi. Fakat insanın bazı durumlarda gülmesi engellenebilir ya da gülmesini gerektirecek bir durum söz konusu olmayabilir. Bu açıdan gülmenin cevher olması söz konusu değildir. (ii) Ölümlü-ölümsüz ve akıllı-akılsız gibi karşıt ayrımlar asla aynı şeyi meydana getirmezler. Eğer gülme insan için özsel olsaydı ağlama/yas tutma eylemi de özsel olurdu ki bu iki özellik sadece insana hastır. Fakat gülme-ağlama gibi karşıt ayrımlar aynı türü meydana getirdikleri için onların cevher sonrası olmaları gerekir. (iii) Akıllı olanın büyürken insanı yok etmemesi gibi cevher büyürken, yüklendikleri cevherleri de asla yok etmezler. Fakat gülme eylemi aşırı bir kakhaha şeklinde gerçekleşmesi durumunda yüklendiği insanı ortadan kaldırabilir. Zira Persler mahkûmları kakhahalarla öldürmeyi icat etmişlerdir. (iv) Bazen de insan bilkuvve gülme potansiyeline sahip olmayabilir. Çünkü Tanrı veya Daimon olarak bilinen Antikçağın mitolojik kahramanı Trophonius'un inşa ettiği korkunç mağaranın yanından geçenler, sonrasında sonsuza dek gülmeden yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.¹⁰⁸

2.5. Araz

David ve Ammonius'a göre Porphyrios, arazi ilk olarak betimlemiş ardından farklı anlamlarını tespit etmeye çalışmıştır. Porphyrios'a göre araz, "Konusunun bozuluşu olmaksızın oluşan ve ortadan kalkan şeydir."¹⁰⁹ şeklinde betimlenir. Bir şeyde var olan arazi sûretler bu niteliğe sahip oldukları için özsel olmaları söz konusu değildir. Çünkü araz olanlar ortadan kalktığında, konusunun özünde bir etkide bulunmaz. Bu betimler ışığında araz (i) yürüme ve koşma gibi ayrılabilir olanlar ile (ii) kancalı burun ve mavi gözlere sahip olma gibi özellikler ayrılamayan arazlar şeklinde iki kısma ayrılır. Fakat ayrılamayan arazlar varlıkta konusunda ayrılması söz konusu değilken zihinde ondan ayrılması mümkündür.¹¹⁰ Kendisi arazın mezkûr betimini yüksek ateş örneği üzerinden çürütmeye çalışmaktadır. Zira ateşin ısısı cevher, cismi ise araz olarak kabul edilir. Yüksek ateşin kendisi ilintisi olduğu bedeni etkilediğinde organların zarar görmesine neden olur ve organlar çürümeye başladıktan sonra ondan ayrılabilir. Bundan dolayı ateş ortadan kalkmadıkça konusu yok olmayacaktır.¹¹¹

David'e göre bu betime "gerçekte ile düşüncede" kayıtları eklenirse doğruluk değerine erişir. Ona göre arazların bir kısmı bilfiil konudan ve düşünceden ayrılabilirken bazıları da sadece düşüncede ayrılır. Ayrılabilir arazlar hem düşüncede hem de gerçekte ayrılabilirken ayrılmaz arazlar ise yalnızca düşüncede ayrılır.¹¹² Buna benzer bir yaklaşımın Ammonius tarafından da yapıldığı görülmektedir.¹¹³

Arazın ikinci betimi ise, "Aynı konuya ait olabilen ve ait olamayan şey olmasıdır."¹¹⁴ David bu betimi kabul etmez ve betimin doğru olabilmesi için ilk betimde olduğu gibi "gerçekte ile düşüncede" ifadelerinin eklenmesi gerektiğini ileri sürer.¹¹⁵ Ammonius ise bu betimin ayrılmaz arazlar için uygun olduğunu belirtir.¹¹⁶

Üçüncü betim ise ilk olarak Aristoteles tarafından ne cins, ne ayırım, ne tür ne de hassa olan ama her zaman bir ko-

106 Porphyrios, *İsâgûcî*, 81-82; Porphyrios, *Isagoge*, 45.

107 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 255-257.

108 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 259-261.

109 Porphyrios, *İsâgûcî*, 81-82; Porphyrios, *Isagoge*, 45.

110 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 265-273; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 108-112.

111 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 269; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 109.

112 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 267.

113 Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 109.

114 Aristoteles, *Organon V Topikler*, 10; Porphyrios, *Isagoge*, 45-46.

115 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 271.

116 Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 112.

nuda bulunan şeydir.”¹¹⁷ şeklinde olumsuzlama yoluyla ortaya konulmuştur. Ammonius betimde yer alan “her zaman bir konuda bulunan” ifadesinin arazın, keçi-geyik gibi şeylerden ayrılması için ifade edildiğini belirtir.¹¹⁸

3. BEŞ TÜMEL ARASINDAKİ ORTAKLIK VE FARKLILIKLAR

David, Porphyrios'un tek ortaklığına ek olarak (i) beş tümelin tümünün eşadlı olması (ii) bunların her birinin tek bir yüklemde gözlemlenmesi, (iii) beş tümel sayesinde felsefi terimlerin sınırlarının belirlenmesi ve son olarak (iv) beş tümelin birbirlerini belirlemede ve eksiltmede gözlemlenmeleri şeklinde dört ortaklık aktarır.¹¹⁹

Kendisi beş tümel konusunda (i) cins, ayırım ve arazın; türlere yüklenmeleri ile türün ve hassanın şahıslara yüklenmeleri gibi, konu çokluğuna yüklenmelerin aynı sürette olmaması, (ii) farklı soru edatlarıyla birbirlerine yüklenmeleri (iii) her birinin farklı tanımlara sahip olmaları, (iv) her birinin bölünmelerinin farklı olması ve son olarak (v) farklı terimler açısından birbirlerine delalet etmeleri şeklinde beş açıdan birbirinden farklılaştığını belirtir. Ona göre beş tümelin “bir konu çokluğuna yüklenmesi gerektiği” ortaklığı aynı zamanda onlar arasında vuku bulan ilk farklılıktır ki Porphyrios bunun farkına varmamıştır.¹²⁰

3.1. Cins ve Ayırım Arasındaki Ortaklık ve Farklılıklar

David, Porphyrios'un cins ve ayırım arasında üç ortaklığın olduğunu belirterek bunlara cinsin ve ayırımın birleşmesi durumunda tanımı oluşturması ve onların basit olmaları şeklinde iki tane daha ortaklık ekler.¹²¹ Ammonius ise cins ve ayırımın cevher olma ve altındaki şeylere eşit anlamlı olarak yüklenme hususlarında ortak olduklarını belirtir.¹²²

David, Porphyrios'un cins ve ayırım arasında altı tane farklılığa ek olarak şu iki farklılığı belirtir. (i) Ayırımın olmadığı yerlerde cinsler ilerlemez fakat ayırım öncesinde bir cinsle sahip olması durumunda ilerler ve (ii) cinsin hem isim ve hem konuya pay aktarması söz konusu iken ayırım sadece konuya pay aktarması açısından birbirlerinden farklılaşırlar.¹²³ Ammonius ise cinsin başka bir cinsle birleşmesi durumunda bunlardan başka bir şeyin meydana gelmediğini fakat ayırımın başka bir ayırımla birleşmesi durumunda ondan yeni bir şeyin meydana gelmesi gerektiğini belirtir.¹²⁴

3.2. Cins ve Tür Arasındaki Ortaklık ve Farklılıklar

David, Porphyrios'un cins ile tür arasında üç ortaklığına ek olarak (i) cins ve türün hem cins ve hem de tür olabileme özelliklerinin olması, (ii) birbirlerine eşit anlamlı olarak yüklenebilmeleri son olarak (iii) “O nedir?” sorusu yoluyla birbirlerine yüklenebilmeleri açısından üç ortaklık daha aktarır.¹²⁵

Porphyrios'un cins ve tür arasında belirlediği beş tane farklılığa ek olarak cinsin hem doğası hem de bilgisi açısından tanımlandığını fakat türün sadece doğası açısından tanımlanması gerektiğini belirterek yeni bir farklılık daha ortayakoyar.¹²⁶

3.3. Cins ve Hassa Arasındaki Ortaklık ve Farklılıklar

David, Porphyrios'un cins ve hassa arasındaki ortaklığı konusunda hem fikirken bunların aralarındaki farklılıklara ek olarak cins, cins olması açısından şahıslarda gözlenirken hassa ise hassa olarak değil de bir araz olarak şahıslarda gözlendiğini belirtir.¹²⁷

117 Aristoteles, *Organon V Topikler*, 10.

118 Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 112.

119 Porphyrios, *İsâgûcî*, 73; Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 114; David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 277.

120 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 277-281.

121 Porphyrios, *İsâgûcî*, 84; Porphyrios, *Isagoge*, 47; David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 340.

122 Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 117.

123 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 340; Porphyrios, *İsâgûcî*, 84-85; Porphyrios, *Isagoge*, 48.

124 Ammonius, *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*, 117.

125 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 342; Porphyrios, *İsâgûcî*, 84-85; Porphyrios, *Isagoge*, 48-49.

126 David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 342.

127 Porphyrios, *İsâgûcî*, 87; Porphyrios, *Isagoge*, 50. David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 345.

3.4. Cins ve Araz Arasındaki Ortaklık ve Farklılıklar

Porphyrios, cins ve arazın sadece pek çok şeye yüklenmeleri hususunda ortak olduklarını belirtmesine rağmen David cinsin ve arazın türlere ve şahıslara yüklenmeleri konusunda ortak olduğunu belirterek bu ortaklıkları ikiye çıkarır. Yine de bunlar cins ve arazın aralarındaki farklılıkları konusunda ortaklardır.¹²⁸

David geri kalan konularda Porphyrios'un belirlediği ortaklık ve farklılıklar konusunda hem fikir olduğu için burada bunları belirtmeye gerek olmadığı kanaatindeyiz.¹²⁹

Sonuç

David konuya başlamadan önce bir talebenin bilmesi gerekli olan sekiz ilkeyi aktarması ve bunları şerhine uygulaması dikkate değer bir husustur. Beş tümeli cevher ve cevher sonrası şeklinde sınıflandırması, Porphyrios'un zorunlu ifadesinin altı anlama sahip olduğunu belirtmesi ve sağlık gibi hem kendi iyiliği hem de başka bir şeyin iyiliği için seçilmesi gereken şey için de kullanılması şeklindeki zorunlu kavramının son anlamını mevcut kitabın hem beş terimden her biri hem kendi iyiliği hem de başka şeylerin iyiliği için de tercih edilmesi gerektiği şeklinde ele alması dikkate değerdir. Çünkü bu son anlam sayesinde beş tümel hem Aristoteles'in kategorilerini hem de tüm felsefesini anlamaya yöneliktir.

David, tümellerin varlığı konusunda antiklerden Platonun çağdaşı ve öğrencisi Kinik Antisthenes'in nominalizmini tikelin bilgisini kabul etmeyerek ve Stoacıların beş tümelin cisim olamayacağını altı argümanla ortaya koyması dikkate değer bir husustur. Cinsin üç anlamı dışında dokuz anlama da sahip olduğunu belirterek on iki anlamını da ifade etmesi, tanım ve betim arasındaki farklılıklara değinmesi, cinsten hemen sonra göreceli olması açısından türü incelemesi ve türün üç betime sahip olması sayesinde türün cinse, cinsin türe ve son olarak tüm tekillere nispeti açısından üç ilişkiye sahip olduğunu belirtmesi önemlidir. Ayrıca varlık kavramının cins olup olmaması meselesini bölme türleri üzerinden anlatarak cins olamayacağını belirtmesi ve son kısımda, bir şeyden türetilen bir şey ve bir şeyle ilgili bir şey gibi olabileceğini belirterek konuyu çözüme kavuşturması da ilginçtir. David tekil, birey ve fert kavramının, bölünemeyen anlamında kullanıldığını ve bunun üç anlama gelebileceğini ifade etmesi de önemli bir husustur.

David, özsel ayrımların kurucu ve bölücü ayrımlarının aynı olmadıklarını yedi maddede ortaya koyması, akıllı-akılsız, ölümlü-ölümsüz gibi kurucu ayrımlar ile canlı-duygulu ve cansız-duygusuz gibi bölücü ayrımları cinsin türlere bölünmesi şeklinde incelemesi, ayrımın cinste bilfiil mi bilkuvve mi bulunması meselesini Platoncu ve Aristotelesçi görüşler bağlamında ele alması ve özellikle Platoncuların ayrımların cinslerde bilkuvve değil de bilfiil var olması gerektiğine yönelik savundukları dört argümanı belirtmesi ve onları sırayla eleştirmesi dikkate değerdir. Ayrıca betimin ne eksik ne fazla olması gerektiğini vurgulaması ve birinci betimin hem kurucu hem de bölücü ayrımları içermesi ikinci betimin sadece kurucu ayrımları, üçüncü betimin sadece bölücü ayrımları ve dördüncü betimin ise sadece genel ayrımları içermesi gerektiğini açıklaması onun konuya bütüncül yaklaşığını da gösterir.

Kendisi cevher sonrası olarak ifade ettiği hassanın dört mevcut anlamını verdikten sonra bir türe ait olmakla birlikte ikincinin birinciden daha net üçüncünün diğer ikisinden daha net ve dördüncünün diğer üçünden daha net olduğunu belirterek mantıkta dördüncü anlamın kullanılması gerektiğini belirtmesi önemlidir. Zira dördüncü anlam döndürülme özelliğine sahiptir.

David, hassanın son anlamı için verilen gülme örneğini bazılarının insanın özseli olarak savunduklarını belirterek onların bu görüşünü dört argümanla çürütmeye çalışması ilginç bir husustur. David arazın betimini yüksek ateş örneği üzerinden çürütmesi ve betime "gerçekte ile düşüncede" kayıtlarının eklenmesi gerektiğini belirtmesi dikkate değer bir husustur.

Şarihimiz beş tümeli bitirdikten sonra beş tümelin aralarındaki ortaklık ve farklılıkları incelemeye geçer. Porphyrios beş tümel konusunda bir tane ortaklığına ek dört tane ortaklık ve beş tane de farklılık belirtmesi dikkate değerdir. David, cins ve ayırım arasında iki tane daha ortaklık ile iki tane daha farklılık belirtmesi; cins ile tür arasında üç tane ortaklık ile bir tane farklılık ilave etmesi; cins ve hasa arasında bir tane farklılık ifade etmesi ve son olarak cins ve araz arasında bir tane ortaklık daha ilave etmesi onun bu alanda yaptığı önemli katkılardan bazıları olarak değerlendirilebilir.

128 Porphyrios, *İsâgûcî*, 88; Porphyrios, *Isagoge*, 51; David The Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, 291.

129 Porphyrios, *İsâgûcî*, 89-93; Porphyrios, *Isagoge*, 53-56.

Sonuç itibariyle David'in bu şerhi hem Antikçağ hem de Ermenistan bölgesinde basit bir düzeyde öğrencilere okutulan bir ders kitabı hüviyetinde olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Helenistik düşüncenin Ermenistan bölgesinde tercüme faaliyetleri sonucu yayılması bu dilde metinlerin günümüze kadar intikali daha ayrıntılı bir çalışmayı gerektirdiği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Alaattin Tekin. "Antik Çağdan İslâm Dünyasına: Mantığın Felsefe Karşısındaki Konumuna Dair Tartışmalar". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2022), 126-138.
- Alaattin Tekin. *Ebü'l-Ferec İbnü't-Tayyib'in Eisagoge ve Categorias Şerhi*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2023.
- Ammonius. *Interpretation of Porphyry's Introduction to Aristotle's Five Terms*. çev. M. Chase. London: Bloomsbury, 2019.
- Ammonius. *On Aristotle's Categories*. çev. G. B. Matthews S. M. Cohen. London: Bloomsbury, 2014.
- Aristoteles. *Metafizik*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Divan Kitapevi, 2017.
- Aristoteles. *Organon V Topikler*. çev. Hamdi Ragıp Atademir. İstanbul: MEB, 1967.
- Aristoteles. *Orrganon I Kategoriyalar*. çev. Hamdi Ragıp Atademir. Ankara: MEB, 1989.
- David. *Introductions to Philosophy*. çev. Sebastian Gertz. London: Bloomsbury, 2018.
- David The Invincible. *Commentary on Aristotle's Prior Analytics*. çev. Aram Topchyan. Leiden: Brill, 2010.
- David The Invincible. *Commentary on Porphyry's Isagoge*. çev. Gohar Muradyan. London: Brill, 2015.
- Eliae. *Porphyrii Isagogen et Aristotelis Categorias Commentaria*. ed. Adolfus Busse. Berlin: Reimer, 1990.
- Gohar Muradyan. *Introduction, David Invincible, Commentary on Porphyry's Isagoge*. Brill, 2015.
- Jonathan Barnes. "David And Greek Tradition". *L'oeuvre de David l'invincible et la transmission de la pensée Gecque dans la tradition Arménienne et Syriaque*. 3-14. Leiden: Brill, 2009.
- Jonathan Barnes. *Porphyry Introduction*. New York: Oxford University Press, 2003.
- Julie Brumberg-Chaumont. "Orta Çağlarda Antik Dönem Mantık Mirası". çev. Ahmet Kayacık. *Orta Çağda Mantık El Kitabı*. 31-54. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2021.
- Manea Erna Shirinian. "The Armenian version of David The Invincible's Commentary On Aristotle's Categories". *L'oeuvre de David l'invincible et la transmission de la pensée Gecque dans la tradition Arménienne et Syriaque*. 89-102. Leiden: Brill, 2009.
- Micheal Griffin. "Ammonius and the Alexandrian School". *Brill's Companion to the Reception of Aristotle in Antiquity*. ed. Andrea Falcon. 395-418. London: Brill, 2016.
- Platon. *Sofist*. çev. Mehmet Karasan. İstanbul: MEB, 1998.
- Porphyrios. *Isagoge*. çev. Betül Çotuksöken. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1986.
- Porphyrios. *İsâgûci*. çev. Ebu Osman ed-Dimeşki, - nşr. A. Fuat Ehvâni. Kahire, 1952.
- Pseudo-Elias. *Lectures on Porphyry's Isagoge*. ed. L.G. Westerink. Amsterdam, 1967.
- Richard Sorabji (ed.). *Aristoteles'in Dönüşümü Antik Şarihler ve Etkileri*. çev. M. Fatih Kılıç. İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 2023.
- Simplexus. *On Aristotle's Categories*. Leiden: Brill, 2009.
- Simplexus. *On Aristotle's Categories*. çev. M. Chase. New York: Duckworth and Cornell University Press, 2003.
- Valentina Calzolari - Jonathan Barnes (ed.). *L'oeuvre de David l'invincible et la transmission de la pensée Gecque dans la tradition Arménienne et Syriaque*. Leiden: Brill, 2009.

Extended Abstract

David, a representative of the Alexandrian School of Philosophy pioneered by Ammonius (d. c. 517/526), was one of the students trained by Olympiodorus (d. c. 565), who lived in the second half of the sixth century. He became famous in Athens, Alexandria and the region of Ancient Armenia thanks to his development in philosophy and logic. Towards the end of his life, he travelled to Armenia and played an active role in translation activities for the spread of Hellenistic thought. There is some controversy as to whether David the Invincible, who was famous in history as an Armenian religious leader or philosopher, and David of Antiquity were the same person. It has also been suggested that the Greek commentator, whose translations from Greek into Old Armenian have become classics of Armenian literature, was transformed into a fictitious character bearing his name. However, in the Armenian tradition, David is recognised as an important philosopher. In fact, due to his winning various scientific competitions in Athens and Constantinople, the nickname "Invincible" was attributed to him and he became known with this nickname. Although it is problematic that David is known as a Hellenistic commentator or that he is presented as a different character in the Armenian tradition, the fact that he had commentaries and translations on logic in both traditions and that these have survived to the present day is one of the main issues that should be emphasised. In addition, the translation of his four texts into Old Armenian was a new development for the presence of logic and philosophy in the Armenian region and contributed to the emergence of a Hellenistic culture in the Armenian region. Thanks to this endeavour, David became an important figure in the history of philosophy. It can be said that David did not directly cite Porphyrios' Eisagoge text within the framework of the relevant subject while he was putting forward his commentary, but instead he put forward his commentary by referring to a short sentence of the text. In addition, when the commentary is analysed as a whole, it is seen that it is presented in a simple narrative in a way to be a textbook. Because he had students from both the paganist culture and the Christian community, he handled his commentary at a level that they could understand rather than using intricate and closed expressions. Nevertheless, it is noteworthy that, although he was a Christian, he continued his work by adopting the pagan Alexandrian philosophical tradition. However, we can also say that he tried to reflect his religious personality throughout the text by stating that he begins the introduction of the text with God's grace and concludes the subject with God's grace at the end of each chapter. The commentary consists of twenty-nine chapters. The first ten chapters deal with the eight principles and universals. Chapters eleven to fourteen deal with genus, chapters fifteen to nineteen with species, chapters twentieth to twenty-seventh with distinction, and chapter twenty-eight with property and in the twenty-ninth chapter, accident and the commentary is completed by analysing the commonalities and differences between the five universals. In conclusion, we can say that David's commentary has the character of a textbook taught to students at a basic level both in Antiquity and in the Armenian region. In addition, we believe that the spread of Hellenistic thought in the Armenian region as a result of translation activities and the transmission of texts in this language to the present day require a more detailed study.